

## Ainevaldkond „Keel ja kirjandus“

### 1. Üldalused

#### 1.1. Keele- ja kirjanduspädevus

Keele ja kirjanduse valdkonna õppeainete õpetamise eesmärk gümnaasiumis on kujundada õpilastes keele- ja kirjanduspädevus, mis tähendab suutlikkust mõista keelt ja kirjandust kui rahvusliku ja eneseidentiteedi alust ja kunstiliiki ning mõista ja hinnata rahvuslikku ning maailma kultuuripärandit. Keele- ja kirjanduspädevus tähendab oskust kasutada keelt erinevates suhtlusolukordades, et saavutada oma eesmärged, arvestades suhtlusnorme ja keelekasutustavasid. Keele- ja kirjanduspädevus on oskus erinevaid tekste mõista ja luua, analüüsida ning kriitiliselt hinnata.

Keele ja kirjanduse õpetamise kaudu taotletakse, et gümnaasiumi lõpuks õpilane:

- 1) väljendub selgelt, eesmärgipäraselt ja üldkirjakeele normidele vastavalt nii suulises kui ka kirjalikus suhtluses;
- 2) arutleb loetud, vaadatud või kuulatud teksti põhjal teemakohaselt ja põhjendatult;
- 3) teab tekstide ülesehituse põhimõtteid, koostab eri liiki tekste, kasutades alustekstidena nii teabe- ja ilukirjandustekste kui ka teisi allikaid neid kriitiliselt hinnates;
- 4) hindab kriitiliselt meedia- jm avalikke tekste, tunneb ära tekstide mõjutusvahendid;
- 5) mõistab kirjanduse ühiskondlikku, ajaloolist ja kultuurilist tähtsust;
- 6) väärtustab kirjanikku kui loojat ning kirjandust kui tunde- ja kogemusmaailma rikastajat, kujutus- ja mõttemaailma arendajat;
- 7) teab eesti ja maailmakirjanduse olulisemaid autoreid ning kirjandusteoseid, seostab neid ajajärgu ja kultuurikontekstiga;
- 8) tunneb tähtsamaid kirjandusvoole ja -žanre, eristab kirjandusteksti poeetilisi võtteid ning peamisi kujundeid;
- 9) analüüsib ja tõlgendab eri liiki kirjandusteoseid.

#### 1.2. Ainevaldkonna õppeained ja maht

Ainevaldkonna kohustuslikud õppeained on eesti/vene keel ja kirjandus. Õppeained jagunevad kohustuslikeks ning valikkursusteks.

Kohustuslikud kursused õppeaineti on järgmised:

- 1) eesti keel 6 kursust: „Keel ja ühiskond“, „Meedia ja mõjutamine“, „Teksti keel ja stiil“, „Praktiline eesti keel I“, „Praktiline eesti keel II“ ja „Praktiline eesti keel III“;
- 2) vene keel 6 kursust: „Keel, ühiskond, kultuur“, „Tekst. Teksti stilistika“, „Praktiline vene keel I (kõnekultuur)“, „Praktiline vene keel II (suulise teksti vastuvõtt ja loomine)“, „Praktiline vene keel III (kirjaliku teksti vastuvõtt ning loomine)“, „Praktiline vene keel IV (ortograafia ja interpunktsiooni korrektsioonikursus)“;
- 3) kirjandus 5 kursust: „Kirjandusteose analüüs ja tõlgendamine“, „Kirjandus antiigist 19. sajandini“, „Kirjanduse põhiliigid ja -žanrid“, „20. sajandi kirjandus“ ning „Uuem kirjandus“;
- 4) kirjandus 5 kursust koolis või klassis, kus eesti keelt õpitakse teise keelena ning kirjandust osaliselt vene keeles: „19. sajandi I poole kirjandus: romantism, realismi tekkimine“, „19. sajandi

II poole kirjandus: realism“, „20. sajandi I poole kirjandus“, „20. sajandi II poole ja 21. sajandi alguse kirjandus“ ning „Eesti kirjandus“.

Riiklikus õppekavas on esitatud 8 valikursuse kirjeldus: „Kõne ja väitlus“, „Müüt ja kirjandus“, „Kirjandus ja ühiskond“, „Draama ja teater“ ning „Kirjandus ja film“. Koolis või klassis, kus eesti keelt õpitakse teise keelena ning kirjandust osaliselt vene keeles, on valikursused „Maailmakirjandus antiikajast 18. sajandini“, „Tänapäeva vene kirjandus“ ning „Maailmakirjandus 20. sajandi II poolel kuni 21. sajandi alguseni“.

### 1.3. Ainevaldkonna kirjeldus ja valdkonnasisene lõiming

Keel on rahvuskultuuri ja rahvusliku identiteedi kandja. Keele valdamine kõnes ja kirjas on inimese mõtlemisvõime kujunemise, vaimse arengu ning sotsialiseerumise alus ja eeldus. Eesti/vene keele hea valdamine on eduka õppimise eeldus kõigis õppeainetes. Keele ja kirjanduse õppeainete kaudu kujundatakse keele- ja kirjanduspädevuse ning kommunikatiivsete oskuste arengu kõrval ka gümnasisti identiteedi ja enesetunnetuse kujunemist ning kultuurilist ja sotsiaalset arengut.

**Eesti keel ja kirjandus.** Keeleteadmised loovad teoreetilise aluse praktilise keeleoskuse arendamisele. Seetõttu järgneb igale keeleteadmiste kursusele praktilise keele kursus ja on sellega lõimitud. Neid kursusi võib õpetada ka paralleelselt. Praktilise keele kursuses kasutatakse kõnearendus-, lugemis-, kuulamis- ja kirjutamisteedadena keeleteadmiste kursuses käsitletud teemasid ning õppekava läbivaid teemasid, samuti kirjanduskursuses käsitletavaid teemasid. Praktilise keele kursused on keskendatud õpilase suulise ning kirjaliku suhtluse, arutus- ja väljendusoskuse arendamisele; eri liiki tekstide koostamise, selleks vajaliku teabe hankimise ning kasutamise kujunemisele. Õigekirja- ja õigekeelsusküsimusi korraldatakse kõigi kursuste vältel.

Kirjanduse ainekava on teksti- ja lugejakeskne. Tähelepanu pööratakse ilukirjandusteose kui terviku mõistmisele, tekstide analüüsimisele ja tõlgendamisele, kujundlikule keelele ning poetikale. Esimeses ja kolmandas kursuses keskendutakse eri liiki ja žanris kirjandusteoste analüüsile ning tõlgendamisele. Omandatud teadmisi rakendatakse uuema kirjanduse kursuses ja kahes ülevaatlükumas kursuses, samuti valikkursustes. Eesti kirjandus on lõimitud kõigisse kursustesse. Lõimimist teatri- ja filmikunstiga võimaldavad vastavad valikursused.

Keele- ja kirjanduskursusi seob tegelemine tekstidega: teksti mõistmine ning tõlgendamine, keeleliste ja stiililiste väljendusvahendite eritlemine ja analüüs ning võimalust mööda ühiste tekstide alusel kirjutamine. Kirjanduskursustes on analüüsi- ja tõlgendusobjektiks ning kirjutamise alustekstiks valdavalt ilukirjandustekst.

**Vene keel ja kirjandus.** Vene keele ainekavas on kuus kursust. Kursuste läbimine määratakse kindlaks kooli õppekavas. Keeleõpetuse keskne mõiste on tekst. Õpilased omandavad teadmisi eri tüüpi tekstide funktsioonidest ja ehitusest, õpivad tekste mõistma, hindama ning ise looma nii suulises kui ka kirjalikus vormis. Eri kursuste õppimine arendab õpilaste suhtlusoskust, suulist ja kirjalikku väljendusoskust ning õigekeelsust. Õpitakse kasutama eri teabeallikaid, sh internetti nii keelelise teabe hankimiseks kui ka tekstide koostamiseks.

Kirjanduse ainekava ülesehitus on kirjanduslooline, neli kursust hõlmavad maailmakirjandust alates 19. sajandist tänapäevani, viies on eesti kirjanduse kursus. Valikursused käsitlevad maailmakirjanduse varasemat perioodi kuni 17. sajandini ning tänapäeva vene ja maailmakirjandust. Kirjanduse ainekava järgib kirjandusajaloolise printsiibi kõrval ka problemaatilis-temaatilist printsiipi. Kirjandusteoseid analüüsitakse nende loomisaja kunstilises ja ühiskondlikus kontekstis, õpitakse nägema nii nende kunstilisi iseärasusi kui ka esitatud probleeme ning seostama neid tänapäevaühiskonna elu ja probleemidega. Kirjandusteoseid käsitledes õpitakse kujundama ja väljendama oma arvamust nii suulises kui ka kirjalikus vormis. Eesti kirjanduse kursuse õppimine eesti keeles soodustab õpilaste eesti keele oskuse arenemist ning eesti kultuuriruumi integreerumist.

Keele- ja kirjandusõpetust seob keeleline alus ning tegelemine tekstidega. Vene keele ainekavas käsitletakse eri liiki tekste ja nende keelelist eripära, sh ilukirjandusteksti keelt, kirjanduse ainekavas analüüsitakse valdavalt kirjandustekste, arutletakse nende sisu ja probleemide üle ning kirjutatakse nende põhjal eri žanris tekste.

#### 1.4. Üldpädevuste kujundamise võimalusi

Keele ja kirjanduse valdkonna õppeainete õppimise kaudu kujundatakse õpilastes kõiki riiklikus õppekavas kirjeldatud üldpädevusi. Üldpädevusi kujundatakse erinevate tekstide lugemise, reflekteerimise ja koostamise kaudu ning selleks on nii mitmesuguseid koostöövorme (nt ühised arutelud, esitlused, rühmatööd, projektid) kui ka individuaalse töö võimalusi (nt uurimistöo koostamine). Üldpädevuste saavutus kajastub tekstiloomes, esitlustes ning arutlustes. Pädevustes eristatava nelja omavahel seotud komponendi – teadmiste, oskuste, väärtushinnangute ning käitumise kujundamisel on kandev roll õpetajal, kes loob soodsa õpikeskkonna ja aluse õpetaja ning õpilaste tulemuslikuks koostööks.

**Kultuuri- ja väärtuspädevus.** Nii keele- kui ka kirjandusõpetuses rõhutatakse vaimseid väärtusi: emakeele eripära, arenguloo ja kasutusvaldkondade tundmist, suhtumist kirjandusse kui kunstiloomingusse ning kirjanikusse kui loojasse. Keelt ja kirjandust õpetades kujundatakse õpilase kõlbelisi väärtusi, sotsiaalseid hoiakuid ning tõekspidamisi, suhtumist oma ja teiste rahvaste kirjandusse ning kultuuripärandisse laiemalt.

**Sotsiaalne ja kodanikupädevus.** Keele- ja kirjandustundides kasutatavas paaris- ning rühmatöös kujundatakse koostööoskust, julgustatakse oma arvamust avaldama, kaaslaste ideid tunnustama ja teisi arvestama ning ühiseid seisukohti otsima. Eri laadi ülesannete kaudu kujundatakse oskust eetilisel ja olusid arvestades suhelda nii suuliselt kui ka kirjalikult, nii vahenditult kui ka internetikeskkonnas.

**Enesemääratluspädevus.** Tekstide üle arutledes toetatakse õpilase minapildi kujunemist, õpiolukordades luuakse võimalused suhestuda käsitletavate teemadega, loovülesannete kaudu tuuakse esile õpilase isikupära ja andelaad ning avardatakse maailmapilti.

**Õpipädevus.** Keele- ja kirjandustundides arendatakse kuulamis- ja lugemisoskust, eri liiki tekstide mõistmist, fakti ja arvamuse eristamist, eri allikatest teabe hankimist ja selle kriitilist kasutamist, eri liiki tekstide koostamist ning oma arvamuse kujundamist ja sõnastamist.

**Suhtluspädevus.** Keele- ja kirjandustundides kujundatakse suulise ja kirjaliku suhtluse oskusi, suhtluspartneri arvestamist ning sobiva käitumisviisi valikut, oma seisukohtade esitamise ja põhjendamise oskust. Õppimise ja õppetekstide kaudu kujundatakse arutlemise, väitlemise ning nüüdisaegse kirjaliku suhtlemise aluseid.

**Matemaatika-, loodusteaduste- ja tehnoloogiaalane pädevus.** Teabetekstide põhjal arendatakse oskust lugeda teabegraafikat või muul viisil visuaalselt esitatud infot, leida arvandmeid, õpitakse leitud infot analüüsima, sõnalise teabega seostama ning tõlgendama. Vanemates tekstides kasutatud mõõtühikute teisendamise kaudu edendatakse arvutusoskust. Õpitakse eristama teaduslikku teavet ilukirjandus- ja aimateabest. Õpitakse kasutama tehnoloogilisi abivahendeid tekste luues, korrigeerides ning esitades.

**Ettevõtlikkuspädevus.** Ettevõtlikkuse ning vastutustunde kujunemist toetatakse nii meedia- ja kirjandustekstidest kui ka õpilaste igapäevaelust lähtuvate eakohaste probleemide arutamise, seisukohavõtu ja lahenduste otsimisega nii keele- ja kirjandustundides kui ka loovtöodes. Ettevõtlikkuspädevuse kujunemist soodustab õpilaste osalemine projektides, mis eeldavad õpilaste omaalgatust ja aktiivsust ning keele- ja kirjandusteadmiste rakendamist ning täiendamist eri allikaist.

#### 1.5. Õppeainete lõimingu võimalusi teiste ainevaldkondadega

Eesti/vene keel on ühtaegu nii õppe korraldamise keel kui ka keskne õppeaine. Hea keeleoskus loob eeldused kõigi õppeainete edukaks omandamiseks ning toimetulekuks isiklikus ja avalikus elus. Samaaegu arendavad kõik õppeained keelekasutuse põhipädevusi: sõnavara mõistmist ja kasutamise oskust, teksti mõistmist ning tekstiloomet, pädevust suuliselt ja kirjalikult suhelda. Seega kujuneb õpilaste funktsionaalne ja kriitiline kirjaoskus välja mitte üksnes eesti/vene keele, vaid kõigi õppeainete õppimise tulemusel. Kuigi keeleoskust arendatakse järjekindlalt ja teadlikult keele- ja kirjandustundides, on vaja pidevat koostööd teiste ainete õpetajatega.

**Võõrkeeled.** Maailmakirjanduse autorite ja teostega tutvumine võib äratada huvi võõrkeelte õppimise vastu; õpitavas võõrkeeles kirjutatud teoste lugemine ja arutamine võib teadlikul suunamisel äratada huvi õpitava keele maa, selle kultuuri ja kirjanduse originaalkeeles lugemise vastu.

**Matemaatika.** Õpetekstide ja tekstülesannete mõistmist soodustab eesti/vene kirjanduse tundides arendatav lugemisoskus. Arvsõnade õigekirja õppimine toetab korrektse matemaatilise kirjaoskuse arendamist.

**Loodusained.** Loodustekstid eesti/vene keele õppekirjanduses ja ilukirjanduses aitavad kaasa looduse tundmaõppimisele ning väärtustamisele. Loodusluule lugemine ja esitamine, sellega seotud esteetilis-emotsionaalsed elamused, samuti kirjandusteose looduskirjelduse kui kunstilise kujundi analüüs, selle tähenduse mõistmine teose kontekstis ergastab tähelepanu looduse ilule ning väärtustab loodust kui esteetiliste elamuste allikat. Keele ja kirjanduse valdkonna õppeainetes kinnistatakse kohanimede ning loodusnähtuste ja -objektide nimetuste õigekirja.

**Sotsiaalained.** Ilukirjandusteoste lugemine ja analüüs toetavad maailmapildi kujunemist, ajaloosündmuste ja arengu mõistmist ning ühiskonnaelus ja inimsuhetes orienteerumist. Kirjandusõpetus suunab õpilasi seostama erinevate ajastute teoste probleeme tänapäevaelu ja inimestega. Keeletundides kinnistatakse riikide, ühenduste, organisatsioonide, ajalooliste isikute ning ajaloosündmuste nimetuste õigekirja norme. Erinevate tekstidega töötades ning arutluste ja väitluste kaudu arendatakse arutlusoskust ning info hankimise, tõlgendamise ja kasutamise oskust.

**Kunstiained.** Kirjandusteoste illustratsioonide analüüs toetab kujutava kunsti spetsiifika ja väljendusvahendite mõistmist. Kirjandusteose käsitluse illustreerimine vastava ajastu muusikaga soodustab arusaamist muusika emotsionaalsest mõjust ning eri muusikavoolude eripärast ja seostest ajastu kunstisuundumustega. Keeleõppes õpitakse nägema reklaami visuaalseid ja auditiivseid komponente.

**Kehaline kasvatus.** Loovtegevuste kaudu kujundatakse tervist väärtustavat eluhoiakut, väitlustes propageeritakse tervislikke eluviise ning dramatiseeringutes ja rollimängudes kogetakse erinevaid olukordi. Sportlaste elulugude kaudu puututakse kokku üldinimlike kõlbeliste väärtuste, sotsiaalsete hoiakute ja tõekspidamistega.

## 1.6. Läbivate teemade rakendamise võimalusi

Ainevaldkonna õppeainete eesmärgiseadet, õpitulemusi ning õppesisu kavandades peetakse õppekava läbivaid teemasid silmas olenevalt õppeaine spetsiifikast ja seostest ühe või teise läbiva teemaga.

**Elukestev õpe ja karjääri plaanimine.** Erinevate õppetegevuste kaudu suunatakse õpilasi väärtustama elukestvat õpet kui elustiili ning mõtestama karjääri planeerimist kui jätkuvat otsuste tegemise protsessi. Õppetegevus võimaldab vahetult kokku puutuda töömaailmaga, nt ettevõtte külastusi, õpilastele tutvustatakse ainevaldkonnaga seotud ameteid, erialasid ja edasiõppimisvõimalusi. Õppetegevus võimaldab õpilasel süvendada teadmisi hariduse ja töömaailma vahelistest seostest. Arendatakse iseseisva õppimise oskust ja vastutusvõimet ning oskust iseseisvalt leida ja analüüsida oma arengu vajadustest tulenevat infot edasiõppimise võimaluste kohta ja koostada karjääriplaan. Erinevad õppetegevused, sh õpilaste iseseisvad tööd, võimaldavad õpilasel seostada huvisid ja võimeid ainealaste teadmiste ja oskustega ning mõista, et hобid ja harrastused hoiavad elu ja karjääri

tasakaalus. Rollimängude ja erinevate tekstide käsitlemise, arutelude ning loovtööde kaudu arendatakse õpilaste suhtlus- ja koostööoskusi, suutlikkust oma arvamust kujundada ja väljendada ning probleeme lahendada. Õpe võimaldab õpilasel kujundada eneseanalüüsiks vajalikku sõnavara, et analüüsida oma huve ja võimeid, nii ainealaseid kui ka üldoskusi ja teadmisi, sh oskust koostada õpingutele ja tulevikus tööle kandideerimiseks vajalikke dokumente.

**Keskkond ja jätkusuutlik areng ning tervis ja ohutus.** Ainevaldkonna õppeainete kaudu taotletakse õpilase kujunemist sotsiaalselt aktiivseks, keskkonnateadlikuks, vastutustundlikuks ning tervist ja turvalisust väärtustavaks inimeseks.

**Kodanikualgatus ja ettevõtlikkus.** Eri liiki tekstide käsitlemise kaudu hakkavad õpilased märkama ühiskonnas probleeme ja otsima neile lahendusi.

**Väärtused ja kõlblus ning kultuuriline identiteet.** Ilukirjandust ning kultuuriteemalisi tekste lugedes ja analüüsides, nende üle arutledes ning nende põhjal kirjutades kujundatakse õpilaste kõlblisi omadusi, väärtusnorme ja hoiakuid. Oma keele ja kirjanduse väärtustamise kaudu õpitakse lugu pidama endast ning rahvast, teiste rahvaste tekstide toel kujundatakse arusaam kultuuride erinevustest, ent ka tõdemus inimkonna kultuurilisest ühisosast.

**Teabekeskond.** Oskusi kasutada teabekeskonna vahendeid kujundatakse praktilises tegevuses, mis hõlmab eri allikatest (sh internetist) teabe hankimist, selle kriitilist hindamist ning kasutamist nii õppeteemakohaste teadmiste suurendamiseks kui ka tekstiloomes.

**Tehnoloogia ja innovatsioon.** Õpiülesannete lahendamiseks kasutatakse infoühiskonna võimalusi, õpilasi suunatakse otsima alternatiivseid lahendusi.

## 1.7. Õppetegevuse kavandamine ja korraldamine

**Eesti keele oskus** tähendab eesti kirjakeele valdamist keele nelja osaoskuse (lugemine, kirjutamine, kõnelemine ja kuulamine) valdkonnas.

**Lugemisoskust** arendatakse erinevate valdkondade tekstide lugemise, nende sisu analüüsimise ja kriitilise hindamise teel. Õpetuses jälgitakse, et käsitletavate tekstide raskusaste kasvaks vastavalt lugemisoskuse arenemisele, et oleks esindatud niihästi seotud (kirjeldavad, jutustavad) kui ka sidumata tekstid (tabelid, graafikud, loetelud jt). Lugemisoskuse arendamise oluline osa on sõnavara laiendamine, selleks omandatakse kogu aineõppes süstemaatiliselt uusi sõnu (vähem tuntud sõnu, võõrsõnu, piltlikke väljendeid). Lugemispädevuse tähtis komponent on oskus leida niihästi trükitud kui ka elektroonilistest allikatest vajalikke tekste ning neist omakorda vajalikku teavet. Lugemisoskuse arendamise avaram eesmärk on kriitilise teabekasutaja ja esteetilisi väärtusi mõistva isiksuse kujundamine.

**Kirjutamisoskust** arendatakse erineva eesmärgi ja ülesehitusega tekstide loomise kaudu. Valdav osa tekstitüüpe, mida õpilased aineõppes loovad, on neile ülesehituselt ja nõuetelt tuttavad juba põhikoolist. Kirjutamisoskuse arendamise ülesanne on saavutada neid tekste luues meisterlikkus. Oluline on oskus kirjutada teksti alustekstide põhjal, samuti oskus siduda oma tekstiga teistest tekstidest saadud teavet, viidata, tsiteerida ja refereerida. Kirjutamispädevuse vältimatu eeldus ja komponent on hea ja toimiv õigekirjaoskus. Seetõttu kinnistatakse ning arendatakse kirjutamisülesannete kaudu pidevalt õigekirjaoskust.

**Kõnelemisoskuse** arendamise keskne ülesanne on täiustada võimet valida suhtlusolukorrast ja vestluspartnerist lähtudes sobiv toon ning stiilivahendid. Tähtis on ka oskus suhtlust alustada, arendada ning tõrjuda. Kõnelemisoskust arendatakse erinevate suhtlusülesannete kaudu, paari- ja rühmatööde aruteludes, klassi ees esinedes ning koha pealt vastates. Reaalelulisi suhtlusolukordi harjutatakse rollimängudes. Kõnelemisoskuse tähtis komponent on argumenteerimisoskus, võime oma seisukohti esitada ja kaitsta, kasutades nii ratsionaalseid, emotsionaalseid kui ka eetilisi põhjendusi. Argumenteerimisoskust arendatakse arutelude, diskussioonide ning ümarlaua vormis.

**Kuulamisoskuse** arendamise eesmärgid on vestluspartneri suhtluseesmärgi mõistmine, veenmise ja manipuleerimise äratundmine ning suulises vormis esitatud teabe ja aimetekstide mõtte mõistmine. Oluline on avalikule esinejale sisukate teemast lähtuvate küsimuste esitamise oskus. Kuulamisoskuse arendamiseks võib kasutada aruteludest või loengutest kokkuvõtete tegemist ning poliitiliste kõnede analüüsi.

**Kirjanduse** õppe-eesmärkide ja õpitulemuste põhjal on kirjandustunni õppetegevused seotud ilukirjanduse ja kultuuriteemaliste teabetekstide, sh esseistika lugemise, analüüsi ja tõlgendamisega, ent ka suulise ning kirjaliku eneseväljendusega. Lugeja- ja tekstikeskse kirjandusõpetusega asetub esikohale lugemine ning sellega seotud tegevused, tagaplaanile jääb kirjanduslugu.

Kirjandustunnis kasutatakse eri kirjandusteaduslikke meetodeid lähilugemisest võrdlev-ajalooliseni. Õpe peab aitama loetusse süveneda, seda analüüsida, sünteesida, võrrelda, hinnata ja praktilises tegevuses kasutada. Kirjandusega tegeldes tuleks vältida meetodi ühekülsust. Nii võib näiteks:

- 1) analüüsida kirjandusteost ajastu kultuuritervikus, seoses ajaloo, kunsti ja filosoofiaga;
- 2) vaadelda kirjandusteost kui kirjaniku elu peegeldust ja edasiarendust;
- 3) uurida teksti struktuuriosade suhteid ja tähendust nii lugedes kui ka ise kirjutades;
- 4) analüüsida teksti jutustuse seisukohalt: luua aega ja tegevuskohta, joonistada üles tekstiruume, uurida süžee ja faabula seoseid, narratiivsust jm;
- 5) mõtestada lahti väite võtmesõnu; sõnastada oma arvamust või küsimusi, argumenteerida; leida olulist ja seostada seda varem loetuga, struktureerida teavet ning edastada seda graafiliselt;
- 6) võrrelda ja vastandada teavet, tuua esile ühiseid ning eriomaseid jooni;
- 7) leida tekstidevahelisi seoseid narratiivis, kompositsioonis, tegelastes, episoodides, motiivides, üksiksõnadest ja fraasides;
- 8) leida arhitektuaalseid seoseid süžeedes, tegelastüüpides, motiivides ning väljendites;
- 9) teisendada teksti teise žanrisse;
- 10) analüüsida eri stiile ja allkeeli ning nende segunemist kirjandustekstis;
- 11) võrrelda ilukirjanduse väljendusvahendeid filmi- ja teatrikunsti võtetega;
- 12) tegelda kunstiteose poeetikaga, uurida oma lugemisoskust, -eelistusi ja lugejaajalugu, erinevaid lugejarühmi ning lugemismudeleid.

Kirjandusõpetuse eesmärgid aitavad saavutada kirjandusteoste motiividel loodud või kirjanduslugu tutvustavate mängu- ja tõsielufilmide vaatamine, helisalvestiste kuulamine, samuti teatris ja muuseumis käimine ning nende tegevustega seotud ülesanded.

Ilukirjandustekstide kõrval loetakse kirjandustunnis ka kirjandusõpet toetavaid metatekste. See süvendab oskust kasutada erinevaid teabevahendeid ja kujundab kriitilist suhtumist internetiallikas. Esseistikat või kirjanduskriitikat lugedes, seda kirjandusteose analüüsil kasutades kasvab oskus korrektselt tsiteerida ja refereerida, kujuneb arusaam autoriõigusest ning plagiaadist. Eakohaselt valitud kirjanduskriitika lugemine toetab tööd tervikteostega, pakkudes isikust, ajastust, kultuurist vm lähtuvaid eri tõlgendusvõimalusi, õpetades ühtlasi tekstis kriitiliselt suhtuma. Õpetlik on otsida teavet teose probleemide, ideede, tegevusaja ja -kohtade jms kohta; leida teksti põhiidee ning seostada seda oma elu- ja lugemiskogemusega; esile tõsta ja ümber sõnastada olulisi mõtteid; teha loetust kokkuvõtte või esitada teavet teises vormis; sõnastada pool- ja vastuargumente; esitada teksti kohta küsimusi või neile vastata; analüüsida teksti põhjal koostatud väiteid. Tekstipoeetilise käsitluse korral on soovitatav tekstide ühiseid ja eriomaseid jooni sedastav võrdlusmeetod.

Kirjandustunnis käsitletut aitab kinnistada õpitu suuline ja kirjalik rakendamine. Selleks võib kirjutada analüüsi, arutlusi ja loovtöid ning kasutada suulise eneseväljenduse võtteid (rühmatöö esitlused, ettekanded, kõned, väitlused). Nii teoste tõlgendamisel kui ka esinemisoskuse ja -julguse arendamisel on omal kohal rollimängud ning dramatiseeringud.

Õppetegevust plaanides on soovitatav lähtuda aktiivõppe (sh avastus-, uurimis-, probleem- ja projektõppe) põhimõtetest, võimaldades õpilastel töötada nii üksi, paaris kui ka rühmas, et arendada nende koostööoskust ja vastutustunnet.

Õppetegevuse kavandamisel on õpetajal professionaalne õigus koostöös õpilastega teha valikuid õppesisu käsitlemises arvestusega, et taotletavad õpitulemused oleksid saavutatud ning üld- ja valdkondlikud pädevused kujundatud, ja lähtuvalt õpilaste eelnevatest teadmistest-oskustest.

### 1.8. Hindamise alused

Hindamisel lähtutakse gümnaasiumi riikliku õppekava üldosa sättest. Keele ja kirjanduse õpitulemuste kontrolli ning hindamise eesmärk on saada ülevaade õpitulemuste saavutusest ja õpilase individuaalsest arengust ning kasutada saadud teavet õppe tulemuslikumaks kavandamiseks. Hinnatakse nii teadmisi ja nende rakendamise oskust kui ka üldpädevuste saavutatust, sh õpioskusi suuliste vastuste, kirjalike tööde ning praktiliste tegevuste alusel. Hindamismeetodite valikul arvestatakse õpilaste vanuselisi iseärasusi, individuaalseid võimeid ning valmisolekut ühe või teise tegevusega toime tulla. Õpitulemusi hinnatakse sõnaliste hinnangute ja numbriliste hinnetega.

Õpilane peab teadma, mida ja millal hinnatakse, mis hindamisvahendeid kasutatakse ning mis on hindamise kriteeriumid. Õpitulemuste kontrollimise ja hindamise vormid peaksid olema mitmekesised. Tähtsal kohal on õpilast toetav kujundav hindamine, mis keskendub eelkõige õpilase arengu võrdlemisele tema varasemate saavutustega. Hindamise kriteeriumid ja viiepallisüsteemist erinev hindamise korraldus täpsustatakse kooli õppekavas.

**Eesti keeles** hinnatakse:

- 1) korrektset suulist ja kirjalikku keelekasutust;
- 2) eri liiki suuliste ja kirjalike tekstide mõistmist ning kriitilist analüüsi;
- 3) tekstiloomeskust;
- 4) argumenteerimisoskust;
- 5) teabeallikate kasutamise oskust.

**Kirjanduses** hinnatakse:

- 1) teoste lugemist, tõlgendamist ja analüüsi;
- 2) argumenteerimisoskust;
- 3) eri liiki tekstide loomise ja esitamise oskust;
- 4) eesti ja maailmakirjanduse peamiste arengusuundade tundmist;
- 5) ilukirjandusliku keelekasutuse eripära mõistmist ja valdamist.

Praktilise eesti keele tundides tehtud tööde tulemusi, mis näitavad kirjanduskursuste või teiste eesti keele kursuste õpitulemuste saavutatust, võib hinnata ja arvestada vastavate kursuste osalise sooritusega. Samuti võib kirjanduskursustes ning teistes eesti keele kursustes tehtud tööde praktilise eesti keele kursuse õpieesmärkidele suunatud tegevusi hinnata ja arvestada praktilise eesti keele kursuse osalise sooritusega.

### 1.7. Nõuded füüsilisele õpikeskkonnale

Kool korraldab:

- 1) valdava osa õpet klassis, kus saab mõõblit sobivalt ümber paigutada rühmatöökaks ning ümarlauavestlusteks;
- 2) vajaduse korral õppe arvuti/ multimeediaklassis, kooli raamatukogus ning väljaspool kooli.

Kool võimaldab:

- 1) õppekomplektid (õpikud, töövihikud, õpetajaraamatud) kõigi kursuste tarbeks;
- 2) klassiruumis kasutada õigekeelsussõnaraamatuid ja võõrsõnade leksikoni, tekstikogumikke, kirjandusteoseid ning audiovisuaalvahendeid;

- 3) õppes kasutada tänapäevasel info- ja kommunikatsioonitehnoloogial põhinevaid õpikeskkondi ning õppematerjale ja -vahendeid, sh netisõnaraamatuid.

## 2. Ainekavad

### 2.1. Eesti keel

#### 2.1.1. Õppe- ja kasvatuseesmärgid

Gümnaasiumi eesti keele õpetusega taotletakse, et õpilane:

- 1) valdab eesti kirjakeelt ning kasutab seda korrektselt kõnes ja kirjas;
- 2) on keeleteadlik, tajub keelt oma identiteedi osana, analüüsib ning hindab kriitiliselt keele muutumise tendentse;
- 3) tunneb tüüpilisi suhtlusolukordi, oskab valida suhtluskanalit, kasutades konteksti sobivat suulist ja kirjalikku keelt;
- 4) tunneb tekstiliikide erinevusi ning oskab eri liiki tekste lugeda, analüüsida ja koostada;
- 5) arendab loovat ja kriitilist mõtlemist;
- 6) valib, hindab kriitiliselt ning kasutab sihipäraselt teabeallikaid;
- 7) mõistab korrektse kõne ja kirjakeele, sh õpingutele ja tööle kandideerimiseks vajalike dokumentide, ning ainevaldkonnaalaste teadmiste olulisust töömaailmas üldiselt;
- 8) teab ainevaldkonnaga seotud elukutseid ja ameteid ning mõistab nende töö väärtust tööturul.

#### 2.1.2. Õppeaine kirjeldus

Eesti keele kui õppeaine sisu jaguneb kaheks valdkonnaks: keeleteadmisteks ning praktiliseks keeleoskuseks. Eesti keele kursustega püütakse tekitada õpilastes huvi filoloogia vastu laiemalt ning anda neile baasteadmistega võrdses mahus praktilisi oskusi.

Õppeaines käsitletakse põhjalikult keele ülesandeid ühiskonnas: kuidas keel toimib märgisüsteemina, milline on eesti keel teiste maailma keeltega võrreldes oma ehituse ja iseärasuste poolest, mis on eesti murded ning kuidas on eesti kirjakeel ajalooliselt nende põhjal kujunenud. Tähtsal kohal on keele varieerumise käsitlemine – eristatakse kirjakeelt ja kõnekeelt, eri allkeeli ja slängi ning nende kasutusvaldkondi. Käsitletakse ka eesti keele arendamise küsimusi ning Eesti keelepoliitikat. Keele ja ühiskonna suhete mõistmine aitab aru saada keelest kui infovahetussüsteemist ning kesksest identiteedi väljendajast.

Süstemaatiline ülevaade antakse meediast ja mõjutamisest. Käsitletakse reaalsuse konstrueerimist meedia vahendusel ning kuidas ja mis keelevahenditega luuakse samast nähtusest erinevaid käsitlusi. Sellega seoses selgitatakse ajakirjanduseetikat. Käsitletakse reklaami ning selle mõjutamisvõtteid, elektroonilist meediat ja selles tekkinud uusi suhtlusvõimalusi ning nendega seotud ohte ja manipuleerimisvõimalusi. Meediaõpetusega kujundatakse kriitilist meediatarbijat.

Süvendatult vaadeldakse teksti keele ja stiili küsimusi. Käsitletakse erinevate tekstiliikide keelelisi ja stilistilisi erinevusi, vaadeldakse sõnavara stiililisi kihistusi ja tähendusnüansse ning kirjutamise komponente ja nõudeid eri tekstiliikide keelele. Süstemaatiline ülevaade antakse põhilistest stiilivigadest.

Praktiline eesti keele oskus tähendab keele valdamist lugedes, kirjutades, kõneldes ja kuulates. Lugemisoskuse arendamise avaram eesmärk on kujundada kriitilist teabekasutajat. Kirjutamisoskust arendatakse erineva eesmärgi ja ülesehitusega tekstide loomise kaudu, õpetades viitama, tsiteerima, refereerima ning kirjutama alustekstide põhjal. Kirjutamispädevuse eeldus on hea õigekirjaoskus. Kõnelemisoskus tähendab nii oskust esineda kui ka valida suhtlusolukorrast ning vestluspartnerist lähtuvalt sobiv toon ja stiil. Kuulamisoskuse arendamise eesmärk on mõista vestluspartnerit ja esinejat,



tunda suulistes meediakanalites ära faktiinfo ja arvamus ning mõjutamine ja manipuleerimine; olla valmis esitama täpsustavaid küsimusi ning vastuväiteid.

### 2.1.3. Gümnaasiumi õpitulemused

Gümnaasiumi lõpetaja:

- 1) väljendab ennast nii suulises kui ka kirjalikus suhtluses selgelt, eesmärgipäraselt ja üldkirjakeele normide järgi;
- 2) valib suhtluskanaleid ning väljendusvahendeid, lähtudes funktsionaalsetest, eetilistest ja esteetilisest kaalutlustest;
- 3) oskab tekstide loomiseks leida, kriitiliselt hinnata ja kasutada eri laadi teabeallikaid;
- 4) teab tekstide ülesehituse põhimõtteid ja iseärasusi, oskab luua ning analüüsida eri liiki suulisi ja kirjalikke tekste;
- 5) analüüsib ja hindab kriitiliselt avalikke tekste ning tunneb tekstide mõjutusvahendeid;
- 6) oskab kasutada keeleinfo allikaid.

### 2.1.4. Kursuste õpitulemused ja õppesisu

#### I kursus „Keel ja ühiskond“

##### Õpitulemused

Kursuse lõpus õpilane:

- 1) mõistab ja oskab analüüsida keele rolli, funktsioone ning tähendust ühiskonnas;
- 2) mõistab allkeelte ja keele varieerumise olemust;
- 3) tunneb suulise ja kirjaliku keele norme ning etiketti;
- 4) oskab nimetada ajastuomaseid keelenähtusi.

##### Õppesisu

Keele ülesanded: infovahetus, suhteloome, identiteedi väljendamine, maailmapildi kujundamine. Keel kui märgisüsteem. Teised märgisüsteemid. Graafilised üldistused (joonised, tabelid, skeemid). Pildikeel. Märgisüsteemide ühendamine tekstis. Kunst ja keel.

Eesti keele eripära: häälikusüsteem, astmevaheldus, muutevormistik, lausetüübid ja sõnajärg, sõnamoodustus.

Eesti keel ja teised keeled. Eesti keel soome-ugri keelena. Euroopa ning maailma keeled (valikuliselt). Keelekontaktid saksa, vene, inglise ja soome keelega. Keele varieerumine ning muutumine.

Tänapäevase kirjakeele kujunemine. Kirjakeel ja kõnekeel. Murdekeel ja kodumurre. Kirjakeele norm. Keeleline etikett. Keelekasutuse valdkonnad ning sotsiaalrühmade erikeeled. Släng. Aktsent.

Eesti mitmekultuurilise ja mitmekeelse maana. Keeleline tolerantsus. Eesti keelepoliitika. Eesti keele kasutusvaldkonnad ja arendus: keeletehnoloogia, terminoloogia ja oskuskeel, ilukirjandus, tõlkekultuur. Eesti keele staatus ja tulevik.

#### II kursus „Meedia ja mõjutamine“

##### Õpitulemused

Kursuse lõpus õpilane:

- 1) valdab ettekujutust lihtsamast kommunikatsioonimudelist ning meedia rollist infoühiskonnas;
- 2) tunneb meediakanaleid ja -žanre, nende tunnuseid ning meediateksti vastuvõtu eripära;
- 3) analüüsib verbaalset teksti visuaalses ja audiovisuaalses kontekstis;
- 4) oskab sõnastada teksti sõnumit, leiab viiteid ja vihjeid teistele tekstidele ning tõlgendab teksti seostuvate tekstide kontekstis;
- 5) eristab fakti arvamusel ning usaldusväärset infot küsitavast;
- 6) tunneb meediatekstis ära argumendid ning põhilised verbaalsed ja visuaalsed mõjutamisvõtted;

7) analüüsib kriitiliselt reklaami ning mõistab reklaami varjatud sõnumit.

### **Öppesisu**

Kommunikatsioon. Lihtsaim kommunikatsioonimudel, kommunikatsiooni toimumise tingimused. Infoühiskond, demokraatliku infoühiskonna iseloomulikud jooned. Lühiülevaade meedia ajaloost. Meediakanalid. Muutused uue meedia ajastul, sotsiaalmeedia.

Tekstiliigid. Tekst ja kontekst. Meediateksti vastuvõtu eripära. Olulisemad meediažanrid (uudis, reportaaž, intervjuu, arvamus). Kvaliteetajakirjanduse ja meelelahutusajakirjanduse erinevused. Eri tüüpi meediatekstide vastuvõtu spetsiifika; verbaalse teksti taju heli ja pildi kontekstis. Meediatekstide usaldusväärsus.

Meedia kui diskursuse kujundaja. Verbaalne ja visuaalne mõjutamine. Demagoogia- ja manipulatsioonivõtted; keeleline manipulatsioon. Meediaeetika ja meediakriitika. Oma seisukoha eetilise ja asjakohane sõnastamine. Autoripositsioon, infoallikad ja nende usaldusväärsus. Kriitiline ja teadlik lugemine. Fakti ja arvamuse eristamine. Meedia retoorika ning argumendid. Sotsiaalsete tunnuste ja müütide konstrueerimine meediatekstis.

Reklaam (kommertsreklaam, poliitiline reklaam, sotsiaalreklaam). Reklaami sihtrühmad ja kanalid. Reklaam mainekujundusvahendina. Erandlik keelekasutus ning tähelepanu äratamise võtted. Reklaami varjatud sõnum. Reklaam ja seadused. Kriitilise reklaamitarbija kujundamine.

### **III kursus „Teksti keel ja stiil“**

#### **Õpitulemused**

Kursuse lõpus õpilane:

- 1) analüüsib tekstide sisu, eesmärgi, kasutuskonteksti, ülesehitust, sõnavara ning stiili;
- 2) koostab eri liiki tekste (arutus, arvustus ja muud probleemkirjutised; teadustekstid jt);
- 3) seob tekste luues omavahel alustekste, refereerib, tsiteerib, parafraseerib ning kasutab viitamissüsteeme;
- 4) tunneb mõjutamise viise ja keelevahendeid, argumenteerib, nõustub esitatud väidetega või lükkab neid ümber nii suulises kui ka kirjalikus tekstis;
- 5) oskab toimetada oma teksti.

#### **Öppesisu**

Keele erinevad kasutusvaldkonnad (argi-, ilukirjandus-, teadus- ja tarbekeel). Keel suhtlus- ja tunnetusvahendina. Tekstiliigid. Suulise ja kirjaliku suhtluse ning teksti erinevused.

Stiil ja stilistika. Asjalikkus ja isikupära. Viisakus ja sõbralik toon. Võimukus, vulgaarsus ja suhtlusvead. Ametlik stiil, publitsistlik stiil ning teadusstiil. Stiilivärving, stiiliviga; keele kasutusvaldkondade tüüpilised stiilivead. Ilukirjandusstiil ja poeetika.

Eesti sõnavara; tähendus ja stiilijooned. Oma sõnavara rikastamise võimalused. Keele kujundlikkus ja loov keelekasutus.

Tekstide võrdlev analüüs (eesmärgid, kasutuskontekst, grammatilised erijooned, sõnavara, stiil). Võrgusuhtluse keelevalikud.

Teadlik kirjutamine. Kirjutamise eesmärk, adressaat, pealkiri, probleem, põhiidee. Teksti ainestik, materjali kogumine ja süstematiseerimine. Teema, selle varasemad käsitlused ja tahud. Teksti ülesehitus ja sidusus. Lõigu ülesanne (allteema, väide, selgitus, tõestus, järeldus, üldistus). Arutlev kirjutamine. Oma teksti toimetamine.

Teadustekst. Uurimiseesmärgi ja hüpoteesi sõnastamine. Materjali kirjeldamine ja usaldusväärsus. Uurimuse struktuur. Allikate refereerimise ja tsiteerimise eesmärgid. Lause- ja lõiguvuited; viitekirje. Võrdlemine, analüüsimine, üldistamine, järeldamine. Vormistamine. Arvustamine. Loomevargus ehk plagiaat.

## IV kursus „Praktiline eesti keel I“

### Õpitulemused

Kursuse lõpus õpilane:

- 1) argumenteerib veenvalt ja selgelt ning kaitseb oma seisukohti suuliselt ja kirjaliku arutleva teksti vormis;
- 2) koostab levinumaid tarbetekste;
- 3) oskab ühe alusteksti põhjal koostada referaati ja kokkuvõtet, vältides plagiaati;
- 4) tunneb põhilisi infootsingu võimalusi (sh elektroonilisi) ning oskab kasutada neis leiduvat infot oma tekstides;
- 5) võtab kuuldut ja loetut kokku nii suulises kui ka kirjalikus vormis;
- 6) järgib kirjutades eesti õigekirja aluseid ja põhireegleid.

### Õppesisu

#### Kõnearendus-, lugemis-, kuulamis- ja kirjutamisteemad:

- 1) kursusega „Keel ja ühiskond“ seostuvad teemad;
- 2) kirjanduskursustega seostuvad teemad;
- 3) õppekava läbivad teemad.

**Kõnelemine.** Suuline esinemine ja suhtlus eri tüüpi olukordades. Argumenteerimine, veenmine; emotsionaalsus, toon.

**Kirjutamine.** Tarbetekstid: elulugu, avaldus, seletuskiri, taotlus, kaebus, kiri ja e-kiri jt. Arvamustekstid. Arvamustekstide ülesehituse põhimõtted. Arvamustekstide koostamine ühiskonna- ja õpilaselu teemadel. Arvamusteksti kirjutamine alusteksti põhjal. Kokkuvõtte koostamine. Õigekirja- ja õigekeelsusküsimuste kordamine.

**Lugemine.** Seotud ja sidumata tekstide (nimestikud, graafikud, tabelid jm) mõistmine. Info otsing erinevatest allikatest.

Süsteemaatiline sõnavaraarendus (nt harvem sõnavara, sõnamoodustus, sõnavara täiendamine, kinnistamine ja praktiline kasutamine).

**Kuulamine.** Teksti suhtlustähenduse ja eesmärgi mõistmine eri toiminguis, suhtluspartneri mõistmine dialoogis. Erinevate keelevariantide sotsiaalse tähenduse mõistmine.

## V kursus „Praktiline eesti keel II“

### Õpitulemused

Kursuse lõpus õpilane:

- 1) argumenteerib veenvalt ja selgelt ning kaitseb oma seisukohti;
- 2) suudab jälgida suulist mõttearendust ning esitada ettekandjale küsimusi;
- 3) oskab analüüsida meediatekste ning teha eri allikaist pärineva info ja arutluskäikude põhjal kokkuvõtet;
- 4) oskab kirjutada arvamslugu ja retsensiooni, vältides plagiaati;
- 5) järgib kirjutades eesti õigekirja aluseid ja põhireegleid.

### Õppesisu

#### Kõnearendus-, lugemis-, kuulamis- ja kirjutamisteemad:

- 1) kursusega „Meedia ja mõjutamine“ seostuvad teemad;
- 2) kirjanduskursustega seostuvad teemad;
- 3) õppekava läbivad teemad.

**Kõnelemine.** Suuline suhtlus lähtuvalt olukorrast ja vestluspartnerist. Sama sõnumi edastamine erinevate keelevahenditega, keelelise väljenduse paindlikkus, otsesem ja kaudsem väljendumine. Ratsionaalsete, emotsionaalsete ja eetiliste argumentide kasutamine ning veenmine ja mõjutamine.

**Kirjutamine.** Tarbekirjade koostamine: juhend, koosoleku memo, tegevuskava. Mitme allika põhjal kokkuvõtte ja referaadi kirjutamine. Ajakirjandustekstide koostamine: arvamslugu, retsensioon, pressiteade. Veebitekstide koostamine. Õigekirja- ja õigekeelsusküsimuste kordamine.

**Lugemine.** Eri modaalsusega tekstide (kirjaliku, audiovisuaalse, hüpertekstilise) tähenduse mõistmine. Teksti eesmärgi ja vaatenurga mõistmine, meediatekstide kriitiline analüüsimine. Teksti sisuliste ja keeleliste tunnuste põhjal elektrooniliste otsingustrateegiatega kasutamine. Süstemaatiline sõnavaraarendus (üldkasutatavate võõrsõnade, ilukirjanduskeele sõnavara, käsitletavate teemadega seotud terminoloogia omandamine, kinnistamine ja praktiline kasutamine).

**Kuulamine.** Ratsionaalsete, eetiliste ja emotsionaalsete argumentide eristamine suulises tekstis, kallutatuse ja manipuleerimise äratundmine.

## VI kursus „Praktiline eesti keel III“

### Õpitulemused

Kursuse lõpus õpilane:

- 1) oskab edasi anda tähendusvarjundeid, tajub keelendite konnotatiivseid tähendusi ning mõistab vihjelist keelekasutust;
- 2) oskab veenvalt ja selgelt argumenteerida ning kaitsta oma seisukohti;
- 3) oskab konspekteerida suulist esitust;
- 4) oskab edastada eri allikaist saadud infot ja arutluskäike ning siduda neid oma hinnangute ja seisukohtadega;
- 5) oskab koostada tarbetekste;
- 6) tunneb teadusstiili tunnuseid ning koostab eakohast teadusteksti, vältides plagiaati;
- 7) kasutab elektroonilisi teabeotsinguid ning suudab hinnata teabe usaldusväärsust;
- 8) valdab eesti kirjakeelt.

### Õppesisu

#### Kõnearendus-, lugemis-, kuulamis- ja kirjutamisteemad:

- 1) kursusega „Teksti keel ja stiil“ seostuvad teemad;
- 2) kirjanduskursustega seostuvad teemad;
- 3) õppekava läbivad teemad.

**Kõnelemine.** Keeleline väljendusrikkus mõtteid, tundeid ja hinnanguid väljendades. Stiilivahendite kasutamine erineva mõju saavutamiseks suulises esinemises ja väitluses.

**Kirjutamine.** Arutleva artikli kirjutamine eri tüüpi (tekstiliste, pildiliste, audiovisuaalsete; lineaarsete, mittelineaarsete, hüpertekstiliste) alustekstide põhjal. Tarbetekstide (projekti ja kandidaadi põhjenduse, tegevusaruande) koostamine. Õigekirja- ja õigekeelsusküsimuste kordamine.

**Lugemine.** Keeruka struktuuriga ja eri modaalsusega tekstide mõistmine. Keeruka kujundliku väljenduse mõistmine. Süstemaatiline sõnavaraarendus (akadeemilisele ja haritud stiilile omaste võõrsõnade, lendväljendite, ilukirjanduskeele kõrgstiilse sõnavara ning käsitletavate teemadega seotud terminoloogia omandamine, kinnistamine ja praktiline kasutamine). Teabeotsingu oskuste tõhustamine.

**Kuulamine.** Keeruka struktuuriga suulise teksti konspekteerimine. Väitluse juhtimine ning seal esile kerkinud argumentidest kokkuvõtte tegemine.

## 2.2. Kirjandus

### 2.2.1. Õppe- ja kasvatuseesmärgid

Gümnaasiumi kirjandusõpetusega taotletakse, et õpilane:

- 1) loeb ja väärtustab nii eesti kui ka maailmakirjanduse olulisemaid autoreid ja kirjandusteoseid, suhestab loetut teose ajastu ning tänapäevaga;

- 2) mõistab kirjandust kui kunstiliiki ja kirjanduse ühiskondlikku, ajaloolist ja kultuurilist tähtsust;
- 3) väärtustab kirjandust kui tunde- ja kogemusmaailma rikastajat, kujutus- ja mõttemaailma arendajat ning väärtushinnangute ja maailmavaate kujundajat;
- 4) loeb ilukirjandust, sealhulgas nii proosat, luulet kui ka draamat, tunneb tähtsamaid kirjandusvoole ja -žanre ning eristab kirjandusteksti poeetilisi võtteid ja peamisi kujundeid;
- 5) mõistab sõnakunsti väljendusvahendite mitmekesisust ning nende erinevusi ja sarnasusi võrreldes teiste kunstiliikidega (teater, film, kunst, muusika);
- 6) oskab kirjandusteksti seletada, mõistab kirjandusteksti mitmeti tõlgendatavust ning erinevate kultuurikontekstide tausta teose mõistmisel, näeb kirjanduses inimese ja maailma mõistmise mudelit;
- 7) analüüsib kriitiliselt erinevaid kirjandusteoseid ning infoallikaid, arendab nii suulist kui ka kirjalikku väljendus- ja arutlusoskust ning loovust.
- 8) väärtustab kirjanikku kui loojat ning tunneb ainevaldkonnaga seotud ametite olemust ja väärtust ühiskonnas.

### 2.2.2. Õppeaine kirjeldus

Kirjandusõpetus on gümnaasiumis üks keskseid kultuuri- ja kunstiaineid, mis aitab kujundada noore inimese esteetilisi ja eetilisi tõekspidamisi, rikastada vaimu ja väljendusoskust, mitmekesistada suhtlust, mõista võõrast kogemust ning mõtestada sügavamalt ühiskonda ja kultuuri. Kirjandusõpetuse ülesanne on tagada kultuuri järjepidevus ning ühiskonna jätkusuutlikkus.

Gümnaasiumi kirjandusõpetus, toetudes põhikooli kirjandustundides omandatule, jätkab teksti- ja lugejakeskset õpet. Erilist tähelepanu pööratakse ilukirjandusteose kui terviku mõistmisele ning tekstide analüüsile ja tõlgendamisele eri vaatepunktidest. Kuna sõnakunstiteos põhineb kujundil, siis on ainesisus rõhutatud kirjanduse kunstilist aspekti, mis hõlmab kirjanduse poeetika tundmist ning kujundlikkuse mõistmist selle mõttelis-tundelises ühtsuses ja mitmetähenduslikkuses. Diakroonilise, s.o kirjandusloolise käsitluse kõrval on eelistatum sünkrooniline, s.o voolule, suunale, žanrile või teemale keskenduv käsitlus või nende kahe põiming, kus tekstikeskselt analüüsilt liigutakse tekstiväliste taustade, ülevaadete ja seosteni. Võimaluse korral vaadeldakse eesti ja maailmakirjandust võrdlevalt.

Kirjandusõpetus juhindub õppeainesisesest lõimingust, kus mitmesugused keelelised, teaduslikud, ajaloolised ja kultuurilised teadmised ning oskused on omavahel täiendussuhtes, kuid pöörab tähelepanu ka ainetevahelisele lõimingule, aidates paremini aru saada kunstist, muusikast, teatrist, filmist, pärimuskultuurist ning tänapäeva kultuurist laiema ltki. Kultuuriloolise tausta konkretiseerimiseks on vaja kirjanduse kõrval osutada teistelegi õppeainetele: ajaloolise, ühiskonna- ja inimeseõpetusele, geograafiale, muusikale, kunstile, filosoofiale jt.

Kirjanduse kohustuslikud kursused nende soovituslikus järjekorras võtavad arvesse õpilase abstraktse mõtlemise võimet, selle arengut ja lugemuse suurenemist. Kursused pakuvad ainesiseseid ja -väliseid lõiminguvõimalusi, nende järgnevus eeldab ja kasutab varem õpitut. Kursuste sees võib õppesisu järjekorda vajaduse korral muuta, lõhkumata seejuures selle sisulist tervikut ja aineoloogikat. Kursuse jooksul loetud tervikteoseid seostatakse vastavate teemadega. Tervikteoste valiku teeb õpetaja, lähtudes kooli ja klassi eripäradest.

Kursuste õppesisus märgitud autorite ning kirjandusteoste valikul on arvestatud eesti ja maailmakirjanduse, klassika ning nüüdiskirjanduse põhjendatud proportsioone. Lugemisvara valikul tuleb lähtuda teoste potentsiaalset üldpädevuste kujundamiseks ja läbivate teemade käsitlemiseks ning žanrilise mitmekesisuse põhimõttest. Õppesisus nimetatud teoste hulgast valib õpetaja lähemaks vaatluseks õpilaste soove ja võimeid arvestades õpitulemustes sätestatud arvu tervikteoseid. Ülejäänud autorite loomingut tutvustatakse kas ülevaatlikult või lühemaid tekstinäiteid analüüsides ning tõlgendades. Autorite ja nende teoste kordumine eri kursuste õppesisus on taotluslik: eesmärk on

võimaldada õpetajal kursusi üles ehitada paindlikult. Eesti keelest erineva emakeelega õpilastel on soovitatav lugeda ja analüüsida üht kirjandusteost tema kodukeelt esindava maa kirjandusest.

Gümnaasiumi kohustuslike kirjanduskursuste roll on õpetada tundma ja kasutama kirjandusmõisteid, eristama kirjandusvoole ja -žanre ning paigutama neid ajastu konteksti, analüüsima ja tõlgendama eri liiki kirjandusteoseid; anda ettekujutus tähtsamate maailma ja eesti kirjanike loomingust ning kirjandusloolisest tähtsusest; avada kirjanduse tähtsus eri ajastute ning mõttevoolude peegeldajana; harjutada lugema ka suuremat vaimset pingutust nõudvaid tekste ning kujundada noorte inimeste kirjanduslikku maitset.

Valikkursused seovad kirjandust teiste kunstiliikidega ning käsitlevad metakirjanduslikke teemasid. Nende kursuste funktsioon on avardada õpilase üldist maailmapilti ja pakkuda sügavamat sissevaadet kirjandusse.

### 2.2.3. Gümnaasiumi õpitulemused

Gümnaasiumi lõpetaja:

- 1) oskab tuua näiteid maailmakirjanduse eri voolude ja žanride, teoste ja nende autorite kohta ning seostab neid ajajärgu ja kultuurikontekstiga;
- 2) teab eesti kirjanduse peamisi arengusuundi ning tähtsamaid autoreid ja teoseid;
- 3) oskab avada oluliste teoste tähenduse eesti kirjanduse taustal ning iseenda kui lugeja vaatepunktist;
- 4) oskab loetut mõtestada nii selle loomisaja kontekstis kui ka leida paralleele nüüdisajaga ning iseenda ja üldinimlike probleemidega;
- 5) teab peamiste tekstianalüüsiks tarvilike põhimõistete tähendust ja oskab neid ilukirjandusteose poeetikat analüüsides kasutada;
- 6) mõistab ilukirjandusliku keelekasutuse eripära ja stiili seoseid teksti sõnumiga;
- 7) oskab leida proosa- või draamateksti teema, sõnastada probleemi ja peamõtte, iseloomustada jutustaja vaatepunkti, tegevusaega ja -kohta, miljööd, süžeed ja tegelasi ning ülesehitust ja keelekasutust;
- 8) oskab iseloomustada ja võrrelda teose tegelasi, analüüsida nende omavahelisi suhteid ning funktsioone narratiivis;
- 9) oskab ilukirjandusteksti kasutades nii suuliselt kui ka kirjalikult argumenteerida, oma seisukohti väljendada ja kaitsta;
- 10) eristab kunstiväärtuslikku kirjandust meelelahutusest;
- 11) oskab võrrelda eri kunstiliike ning tuua näiteid kirjandus-, filmi- ja teatrikeele erinevuste kohta;
- 12) märkab teostes peituvaid eetilisi, esteetilisi ja humaanseid väärtusi, suhestab oma ja kirjandusteose väärtuste maailma, põhjendab oma kirjanduslikke eelistusi ning jagab lugemiskogemusi.

### 2.2.4. Kursuste õpitulemused ja õppesisu

#### I kursus „Kirjandusteose analüüs ja tõlgendamine“

##### Õpitulemused

Kursuse lõpus õpilane:

- 1) on tutvunud vähemalt kolme kirjaniku loomingulooga, mõistab nende loomingu tähtsust kultuuri- ja kirjandusloos ning iseloomustab autorite stiili;
- 2) analüüsib ja tõlgendab loetud proosateoste sisu- ja vormivõtteid: nimetab teema, sõnastab probleemi ning peamõtte, iseloomustab tegevusaega ja -kohta, jutustaja vaatepunkti, tegelaste suhteid, olustikku, sündmustikku ning kompositsiooni;
- 3) analüüsib ja tõlgendab loetud luuletuste sisu ja vormivõtteid: nimetab teema ning põhimotiivid, iseloomustab vaatepunkti, kujundi- ja keelekasutust, riimi, rütmi ja salmilisust, kirjeldab meeleolu ning sõnastab mõtte;

- 4) on läbi lugenud ja analüüsinud vähemalt kolm pikemat proosateost, lisaks novelle eesti ja välisautoritelt ning ühe eesti autori luulekogu.

### Õppesisu

**Autorikeskne vaatenurk kirjandusele.** Autori ja teose seosed, elu- ja loominguloolisus. Autori maailmavaade, selle kujunemine konkreetseis ühiskondlikes oludes ja avaldumine tema teostes. Autori koht ajastus, rahvuskirjanduses. Kirjandus kui kirjaniku elu ja keskkonna peegeldus. Omaelulooline kirjutamine.

**Lugejakeskne vaatenurk kirjandusele.** Kirjandusteose ja lugeja suhe. Lugejaoskused. Tegelik lugeja: tema isiklik elukogemus, põlvkondlik või sotsiaal-kultuuriline kuuluvus. Tekstisisesed lüngad ja lugeja kujutlusvõime. Lugeja ootused. Lugemismuljed. Lugemisnauding. Lemmikraamat. Lugeja mõjutamine: stereotüübid, argumentatsioon, arhetüübid, koomika.

**Tekstikeskne vaatenurk kirjandusele. Proosateksti analüüs ja tõlgendamine.** Sõnakunstiteose sisu ja vormivõtted. Narratiiv, jutustamine ja kirjandusteose vaatepunkt. Tekstuaalne autor, jutustaja, tegelane, nende omavahelised suhted. Mina- ja tema-jutustus, sisemonoloog, teadvuse vool.

Tegelase analüüs: bioloogiline, psühholoogiline, sotsiaalne aspekt. Karakter ja tüüp. Tegelase suhe iseendaga, teiste tegelastega ning teda ümbritseva maailmaga. Lugu ja tekst. Süžee ja faabula. Teema, detail, motiiv, sümbol. Moto. Teose miljö, aja- ning ruumikujutus.

**Teos kui struktuurne tervik.** Kirjandusteose kompositsioon. Teose algus ja lõpp. Sissejuhatus, teema arendus, haripunkt, pööre ja lahendus. Konflikt ja intriig. Puänt. Teose probleemistik (küsimused) ning ideestik (vastused). Põhiidee. Teose stiil. Alltekst kui varjatud tähenduskiht. Allusioon. Paroodia ja travestia.

**Tekstikeskne vaatenurk kirjandusele. Luuleteksti analüüs ja tõlgendamine.** Lüürika olemus. Lüürika kui sisemine enesevaatlus, tunde või mõtte väljendus, mina avamine. Lüürilise mina vaatepunkt. Lüüriline eneseväljendus ja lüüriline kirjeldus. Luule kui värsskõne. Luuletuse sisu ja vorm (väljendus). Stroof. Refraan. Luuletus kui vormisidusalt väljendatud mõte. Temaatiline ühtsus ja kontrastipõhimõte.

Luulekeele kujundlikkus. Luule musikaalsus: rütm (värsimõõdud) ning riim (alg- ja lõppriim). Keeleluule. Stilistilised võtted: kõla-, kõne- ja lausekujundid. Piltluule, anagramm. Koomiline stiil luules.

**Käsitletavaid mõisteid:** allegooria, alltekst, allusioon, anagramm, autobiograafia, eepika, ellips, epiteet, faabula, grotesk, huumor, ironia, isikustamine, kalambuur, keeleluule, kõlasümboolika, luule, lüürika, lüüriline mina, memuaarid, metafoor, metonüümia, miljö, motiiv, moto, narratiiv, omaeluloolisus, paroodia, piltluule, proosa, päevik, refrään, reisikiri, retooriline küsimus, riim, rütm, sarkasm, siire, sisemonoloog, stroof, sümbol, süžee, teema, travestia, vaatepunkt, võrdlus, värsimõõt.

**Käsitletavaid autoreid:** Ernest Hemingway, Hermann Hesse, Erich Maria Remarque, Jerome David Salinger, Anton Tšehhov, Oscar Wilde, Virginia Woolf jt. August Gailit, Mehis Heinsaar, Juhan Smuul, Anton Hansen Tammsaare, Mats Traat, Friedebert Tuglas, Mati Unt, Peet Vallak, Tõnu Õnnepalu, Artur Alliksaar, Betti Alver, Ernst Enno, Doris Kareva, Ilmar Laaban, Kalju Lepik, Juhan Liiv, Viivi Luik, Paul-Eerik Rummo, Hando Runnel, Marie Under, Debora Vaarandi, Juhan Viiding, Henrik Visnapuu jt.

## II kursus „Kirjandus antiigist 19. sajandi lõpuni“

### Õpitulemused

Kursuse lõpus õpilane:

- 1) iseloomustab õppematerjalidele toetudes eri ajastute kirjandust ja kirjandusvoole, nimetades nende ajapiirid ja tunnused, tähtsamad žanrid, teosed ning autorid;
- 2) määrab eesti kirjanduse tekkeaja ning võrdleb selle kujunemist muu Euroopa kirjanduse arenguperioodidega;
- 3) mõistab ning hindab käsitletavate kirjandusteoste humaanseid, eetilisi ja esteetilisi väärtusi;

- 4) on läbi lugenud ja analüüsinud vähemalt neli proosa- või draamateost eesti või maailmakirjandusest, tundes teoste ning nende autorite kohta üldises kultuuri- ja kirjandusloos.

### Õppesisu

**Temaatika.** Kultuuri mõiste. Maailma loomise müüdid ja muistendid; eri rahvaste loomismüüte. Kirja ja kirjanduse sünn. Vanakreeka müüdid.

Antiikkirjandus (Homeros, Sophokles, Vergilius jt). Kirjanduse põhiliikide ja žanride teke. Piibel kui kirjanduse alustekst.

Keskaja kirjandus (saaga, kangelaseepos, rüütliromaan, keskaegne luule ja draama jm).

Renessansikirjandus (Dante Alighieri, Francesco Petrarca, Giovanni Boccaccio, Thomas More, William Shakespeare, Miguel de Cervantes jt). Barokk-kirjandus (Pedro Calderón).

Klassitsistlik kirjandus (Molière). Valgustuskirjandus (Daniel Defoe või Jonathan Swift; Voltaire, Johann Wolfgang Goethe jt).

Romantism (Aleksandr Puškin või George Gordon Byron; Victor Hugo või Walter Scott või Prosper Mérimée jt).

Realism ja naturalism (Honoré de Balzac või Gustave Flaubert või Stendhal või Fjodor Dostojevski või Lev Tolstoi või Émile Zola jt). Realistlik draamakirjandus (Anton Tšehhov või Henrik Ibsen või August Strindberg jt).

Eesti kirjanduse lätetel (kroonikad, vaimulik kirjandus, ilmalik kirjandus, juhuluule). Rahvusliku ilukirjanduse algus (Kristjan Jaak Peterson). Rahvusliku ärkamisaja kirjandus (Friedrich Robert Faehlmann, Friedrich Reinhold Kreutzwald, Lydia Koidula jt). Realistliku kirjanduse algus (Juhan Liiv, Eduard Vilde).

**Valik arutlustemasid.** Muistsete müütide ja rahvapärimeste kandumine kirjandusse: arhetüüpsed teemad ja motiivid, arhetüüpsed süžeed ja tegelased. Karakterite individuaalsus. Inimlikud vourused ning pahed, väärtused ja puudused.

Tegelaste eetilised sihid, sotsiaalsed ja psühholoogilised probleemid. Jumalasu (kristluse) roll ühiskonnas, religioossed tõed ning konfliktid.

Rahvuskirjandus kui rahvuskultuuri kestmise tagatis. Rahvuslikud väärtused: keel ja kultuur.

Looduse kujutamine kirjanduses. Loomuliku ja haritud inimese ideaal. Mõistuse ning tunnete tasakaal ja konflikt inimeses. Igavesed väärtused ning idealistlikud unistused. Humaansed ideaalid: vabadus ja armastus. Ühiskonnaolude kriitika jne.

**Käsitletavaid mõisteid:** antiikkirjandus, arhetüüp, draama, draamatika, eepika, eepos, klassitsism, kultuur, lüürika, müüt, naturalism, novell, realism, renessanss, romaan, romantism, saaga, sonett, sümbolism, utopia, valgustus.

### III kursuse „Kirjanduse põhiliigid ja žanrid“

#### Õpitulemused

Kursuse lõpus õpilane:

- 1) eristab õppematerjalidele toetudes kirjandusvoole, põhiliike ja -žanre ning analüüsib teoseid liigi- ja žanritunnuste põhjal;
- 2) toob näiteid romaani alaliikide, autorite ning teoste kohta;
- 3) nimetab käsitletud proosa- ja draamateoste teemasid, probleeme ning ideid, analüüsib tegelasi ja nende suhteid, loob seoseid nüüdisajaga ning tsiteerib ja refereerib oma väidete kinnitamiseks teksti;
- 4) nimetab luuleteksti žanri, teema ja põhimotiivid, sõnastab selle mõtte ning analüüsib keele- ja kujundikasutust;
- 5) kasutab tekstianalüüsis vajalikke mõisteid ja kujundeid;



6) on läbi lugenud ning analüüsinud neli eesti või maailmakirjanduse proosa- või draamateost.

### Õppesisu

**Ilukirjanduse põhiliigid ja žanri mõiste.** Ilukirjanduse põhiliigid. Lüüriliste, eepiliste ja dramaatiliste tekstide olemus. Žanri mõiste. Kirjandusvoolu, -žanri ja -teose stiil.

**Eepika.** Romaan, novell, jutustus, miniatuur. Valik romaane kirjandusvoolude järgi. Romantiline romaan: Emily Jane Brontë „Vihurimäe“ või Prosper Mérimée „Carmen“ jt. Realistlik romaan: Honoré de Balzac „Isa Goriot“, Fjodor Dostojevski „Kuritöö ja karistus“, Anton Hansen Tammsaare „Tõde ja õigus“ jt. Maagilis-realistlik romaan: Gabriel García Márquez „Sada aastat üksildust“, Toni Morrison „Armas“ jt. Modernistlik romaan: Franz Kafka „Metamorfoos“, Karl Ristikivi „Hingede öö“ jt. Postmodernistlik romaan: John Fowles „Maag“, Kurt Vonnegut „Tapamaja, korpus viis“, Mati Unt „Sügisball“ jt.

Valik romaane alaliikide järgi. Kujunemisromaan: Jack London „Martin Eden“, August Gailit „Ekke Moor“ jt. Ajalooline romaan: Jaan Kross „Keisri hull“, Mats Traat „Tants aurukatla ümber“ jt. Psühholoogiline romaan: Virginia Woolf „Tuletorni juurde“, Eduard Vilde „Mäeküla piimamees“, Gert Helbemäe „Ohvrilaev“ jt. Armastusromaan: Knut Hamsun „Victoria“, Mats Traat „Inger“ jt.

Novell (Giovanni Boccaccio, Anton Tšehhov, Edgar Allan Poe, William Faulkner, Thomas Mann, Jorge Luis Borges; Jaan Oks, Friedebert Tuglas, Arvo Valton, Ervin Õunapuu jt). Miniatuur (Friedebert Tuglas, Anton Hansen Tammsaare jt).

Elulooraamatud näitlejate, kunstnike, sportlaste jt kohta.

**Lüürika ja lüroepika.** Ballaad, epigramm, haiku, ood, piltluule, poeem, sonett, valm. Vabavärss. Valik autoreid: Francesco Petrarca, William Shakespeare, Marie Under, Henrik Visnapuu, Bernard Kangro, Betti Alver, Heiti Talvik jt. Jaan Kross, Artur Alliksaar, Jaan Kaplinski, Paul-Eerik Rummo, Viivi Luik, Hando Runnel, Juhan Viiding jt.

**Draamatika.** Tragöödia, komöödia, draama, tragikomöödia. Valik autoreid ja teoseid: William Shakespeare „Hamlet“, Anton Hansen Tammsaare „Juudit“, Molière „Tartuffe“, Andrus Kivirähk „Voldemar“, Johann Wolfgang Goethe „Faust“ (I osa), Henrik Ibsen „Nukumaja“ või „Metspart“ jt.

**Valik käsitletavaid mõisteid:** ajalooline romaan, ballaad, draama, draamatika, eepika, epigramm, haiku, jutustus, komöödia, kujunemisromaan, lüroepika, lüürika, maagilis-realistlik romaan, miniatuur, modernism, novell, ood, piltluule, poeem, postmodernism, psühholoogiline romaan, realism, romaan, romantism, sonett, tragikomöödia, tragöödia, vabavärss, valm.

## IV kursus „20. sajandi kirjandus“

### Õpitulemused

Kursuse lõpus õpilane:

- 1) iseloomustab õppematerjalidele toetudes 20. sajandi kirjanduse tähtsamaid voole ja žanre ning autoreid ja nende teoseid;
- 2) nimetab 20. sajandi eesti kirjanduse tähtsamaid perioode, kirjanduslikke rühmitusi, olulisemaid autoreid ja nende teoseid;
- 3) seostab 20. sajandi eesti kirjandust Euroopa kirjanduse perioodide, voolude ja suundadega,
- 4) on läbi lugenud ja analüüsinud vähemalt neli 20. sajandi proosa-, luule- või draamateost eesti või maailmakirjandusest, tunneb teoste ning nende autorite kohta üldises kultuuri- ja kirjandusloos.

### Õppesisu

**Temaatika. 20. sajandi maailmakirjanduse voolud ja suunad.** Modernistlik luule. Aleksandr Blok, Vladimir Majakovski, Thomas Stearns Eliot, Federico García Lorca, Anna Ahmatova jt.

**20. sajandi eesti luule.** Noor-Eesti, Siuru, Tarapita, Arbujad. Gustav Suits, Ernst Enno, Villem Ridala, Marie Under, Henrik Visnapuu, Betti Alver, Heiti Talvik, Kalju Lepik või Bernard Kangro, Ilmar Laaban,

Andres Ehin, Ain Kaalep, Artur Alliksaar, Juhan Viiding, Paul-Eerik Rummo, Jaan Kaplinski, Hando Runnel, Viivi Luik, Doris Kareva, Indrek Hirv jt.

**Modernistlik proosa.** James Joyce, Franz Kafka, Marcel Proust, Knut Hamsun, Herman Hesse, Virginia Woolf, William Faulkner, Mihhail Bulgakov, Vladimir Nabokov, Kurt Vonnegut, Jerome David Salinger, Mika Waltari, Ernest Hemingway, Erich Maria Remarque, F. Scott Fitzgerald, Jean-Paul Sartre, Albert Camus.

Maagiline realism, postmodernism. Jorge Luis Borges, Gabriel García Márquez, Milan Kundera, Umberto Eco, Günter Grass jt.

**20. sajandi eesti proosa.** Friedebert Tuglas, Jaan Oks, Peet Vallak, August Gailit, Anton Hansen Tammsaare, Gert Helbemäe, Ain Kalmus, Bernard Kangro, Albert Kivikas, August Mäik, Karl Ristikivi, Ilmar Talve, Valev Uibopuu, Arved Viirlaid, Helga Nõu, Mats Traat, Jaan Kross, Mati Unt, Arvo Valton, Mihkel Mutt jt.

**Modernistlik draama.** Maurice Maeterlinck, Luigi Pirandello, Bertolt Brecht, Samuel Beckett, Eugène Ionesco, Tennessee Williams, Edward Albee jt.

**20. sajandi eesti draama.** Eduard Vilde, August Kitzberg, Oskar Luts, Anton Hansen Tammsaare, Juhan Smuul, Enn Vetemaa, Jaan Kruusvall, Madis Kõiv jt.

**Valik arutlusteemasid.** Kirjandus kui inimkonna ja tema kultuuri peegelpilt. Murrangulised pöörded ühiskonnas, nende kajastused kirjanduses. Kirjanduse rahvuslik, euroopalik ja individuaalne alge. Teksti ja tegelikkuse suhte muutumine. Elutõde ja kunstitõde. Kirjanduslikud sisu- ja vormiekspereimendid, vastuhakk traditsioonidele. Huvi müstilise, ilusa ja erakordse vastu. Kirjanduse aines: elamused, kogemused, aimused, unenäod. Muistsete müütide ja rahvapärimate kandumine kirjandusse. Nüüdisaegsed müüdid. Folkloorne pärand autoriloomingus. Filosoofia ja kirjanduse läbipõimutus. Vaba ja reeglitaatud kirjandus. Kirjandus ning tsensuur. Loomisprotsessi ja inimese sisemaailma kujutamine. Kirjandus olemise kehtestajana, maailma muutja ning rikastajana. Kirjandus ja ühiskondlik-poliitilised vastuolud. Inimapsüühika kujutamine, eksistentsi piirulud. Erandlikud ja tavapärased olukorrad; koomika, traagika, dramatism ning tragikoomika. Inimese suhe loodusega. Naine mehekeskses ühiskonnas. Kirjandus ja vähemused. Mineviku ja nüüdisaja probleemide põimimine. Põlvkondlikud püüdlused ning ideaalid. Rahvuslik identiteet ja globaliseeruv maailm. Keele ja stiili ilu. Kirjandus kui mäng. Kirjandus kui provokatsioon. Kirjaniku positsioon ning vastutus ühiskonnas. Kirjaniku ja lugeja vahekorra muutumine. Teksti ja lugeja vahekorra muutumine. Euroopa kirjandus eetiliste ning humanistlike väärtuste ja hoiakute kujundajana. Eesti ja maailmakirjanduse vahelisi paralleele ning võrdlusi jt.

**Mõisted:** absurdidraama, absurditeater, akmeism, avangardism, eksistentsialism, ekspressionism, futurism, grotesk, imazism, impressionism, kadunud põlvkond, kassetipõlvkond, maagiline realism, modernism, pagulaskirjandus, postmodernism, sümbolism, sürrealism, uusromantism.

## V kursus „Uuem kirjandus“

### Õpitulemused

Kursuse lõpus õpilane:

- 1) nimetab tähtsamaid uuema eesti kirjanduse autoreid ja nende teoseid, tunneb nüüdiskirjanduse peamisi arengusuundi;
- 2) oskab analüüsida uuemat kirjandust, kirjeldab sõnavalliku eripära ning stiili seoseid teksti sõnumiga, kujundab oma arvamuse ja loob seoseid varem loetuga;
- 3) seostab loetut tänapäeva eluolu ja nähtustega, iseenda, ühiskondlike ning üldinimlike probleemide ja väärtustega;
- 4) on läbi lugenud ja analüüsinud vähemalt neli luule-, proosa- või draamateost eesti või maailmakirjandusest.

## Õppesisu

**Eesti nüüdisluule.** Luule sisulised, vormilised ja keelelised muutused. Priidu Beier, Merca, Liisi Ojamaa, Villu Tamme, Tõnu Trubetsky, Kauksi Ülle, Jan Rahman, Karl Martin Sinijärv, Kivisildnik, Contra, Hasso Krull, Kalju Kruusa, Aare Pilv, Ott Arder, Peep Ilmet, Leelo Tungal, Jaan Tätte, Aapo Ilves, Toomas Liiv, Kalev Keskküla, Asko Künnap, Jürgen Rooste, Kristiina Ehin, Maarja Kangro, Igor Kotjuh, François Serpent (fs), Triin Soomets, Elo Viiding, Tõnu Õnnepalu jt.

**Luulenäiteid uuemast maailmakirjandusest.** Guntars Godiņš, Harvey Lee Hix, Juris Kronbergs, Lassi Nummi, Wisława Szymborska jt.

**Eesti nüüdisproosa.** 1990. aastate alguse muutused ühiskonnas ja kirjanduselus. Kirjanduse roll tänapäeva ühiskonnas. Viivi Luik, Mati Unt, Peeter Sauter, Jaan Undusk, Tõnu Õnnepalu, Ene Mihkelson, Nikolai Baturin, Andrus Kivirähk, Mihkel Mutt, Kaur Kender, Jüri Ehivest, Mehis Heinsaar, Ervin Õunapuu, Jan Kaus, Eeva Park, Tarmo Teder, Tiit Aleksejev, Indrek Hargla, Rein Raud, Mari Saat, Matt Barker, Armin Kõomägi, Urmas Vadi, Jaan Kaplinski, Tõnu Õnnepalu.

**Proosat uuemast maailmakirjandusest.** Michael Cunningham, Jostein Gaarder, Nick Hornby, Peter Høeg, Nora Ikstena, Jean-Marie Gustave Le Clézio, Daniel Kehlmann, Hanif Kureishi, Doris Lessing, Cormack McCarthy, Ian McEwan, Toni Morrison, Haruki Murakami, Sofi Oksanen, Orhan Pamuk, Viktor Pelevin, Arundhati Roy, Jeanette Winterson jt.

**Eesti nüüdisdraama.** Uued teemad ja vaatepunktid näitekirjanduses. Madis Kõiv, Mart Kivastik, Andrus Kivirähk, Jaan Tätte, Loone Ots, Jaan Undusk, Urmas Lennuk, Urmas Vadi.

**Uuem draama maailmakirjanduses.** Harold Pinter, Tom Stoppard jt.

**Arutlusteemasid.** Kirjanduse mitmekesisustumine ja uuenemine. Ideoloogiad, moraal ja esteetika ümberhinnangute keerises. Uuem kirjandus ning klassikaline ilumõiste. Kirjandus ja ühiskonna valupunktid. Nüüdiskirjandus ning ajalugu. Kirjanduse rahvuslik, euroopalik ja individuaalne alge. Kirjanduse rahvuslikkus ja rahvusülesus. Kirjanduse uued väljendusvahendid. Kirjandus kui ühiskondlik või keeleline provokatsioon. Kirjandus ja postmodernism. Kirjandus ja elektrooniline meedia. Kirjandus ja meelelahutus. Kirjandus kui otsing ja mäng. Reaalsuse ning fantastika põimumine, astumine tundmatusse maailma. Inimese ja maailma suhte kajastusi. Kirjandus kui piiride avardamine. Kirjandus teise kogemuse vahendajana. Euroopa kirjandus eetiliste ja humanistlike väärtuste ning hoiakute kujundajana. Eesti ja maailmakirjanduse vahelisi paralleele ning võrdlusi. Eesti kirjandus maailmas jt.

**Mõisted:** absurdikirjandus, arvustus, etnofuturism, grotesk, hittkirjandus, intertekstuaalsus, ironia, kultuskirjandus, küberkirjandus, memuaarid, paroodia, postmodernism, punkluule, vabavärs, veebikirjandus.

## 2.3. Vene keel

### 2.3.1. Õppe- ja kasvatuseesmärgid

Gümnaasiumi vene keele õpetusega taotletakse, et õpilane:

- 1) süstematiseerib ja üldistab oma teadmisi õigekirjast ning saavutab kirjaoskuse kõrgema taseme;
- 2) õpib tundma leksikoloogia, stilistika ja kõnekultuuri tähtsamaid küsimusi;
- 3) arendab oskusi, et töötada erinevates funktsionaalstiilides tekstidega;
- 4) oskab tekste (sh meediatekste ja reklaami) analüüsida ning kriitiliselt hinnata, saades aru autori kavatsusest ning osates eristada usutavat ja ebausutavat infot;
- 5) õpib loetust ja kuuldust adekvaatselt aru saama;
- 6) õpib õigesti valima keelendeid, luues mitmesuguse eesmärgiseadega suulisi või kirjalikke tekste, sh õpingutele ja tööle kandideerimiseks vajalikke dokumente;
- 7) täiustab oskust oma seisukohta õigesti ja veenvalt väljendada;
- 8) õpib kirjutama mitmes žanis arutlevaid tekste ning tarbetekste;

- 9) kujundab adekvaatse ja stabiilse enesehinnangu;
- 10) oskab saadud teadmisi rakendada elus ning oma tulevases kutsetöös;
- 11) kujuneb vaimselt arenenud ja sotsiaalselt aktiivseks isiksuseks, kes on valmis end täiendama;
- 12) teab ainevaldkonnaga seotud elukutseid ja ameteid ning mõistab nende väärtust ühiskonnas.

### 2.3.2. Õppeaine kirjeldus

Gümnaasiumiastmes, millega üldharidus lõpeb, on oluline soodustada õpilaste sotsiaalset kohanemist, arvestades tööturu eripära ja reaalseid vajadusi. Teoreetilised teadmised vene keelest ja keele praktiline valdamine aitavad saada tänapäeväühiskonna tegusaks liikmeks ning leida väärika töö eriti niisugustes tegevusvaldkondades nagu tõlkimine, kirjastustegevus, toimetajatöö, õpetajatöö, teadus, turism, sotsiaaltöö, meditsiin ning äritegevus. Õpilaste sotsialiseerumine tagatakse osaliselt selle ainekava põhieesmärkide saavutamise ja üksikülesannete täitmise kaudu.

Vene keele õppe lõppeesmärk on oskus lahendada aktuaalseid suhtlusülesandeid keelevahendite toel. Vene keele valdamine paneb aluse teiste keelte ja ülejäänud õppeainete edukale omandamisele, aitab kujundada õpilaste maailmapilti, avardab nende silmaringi ning arendab mõtlemist.

Teoreetilised teadmised on keele praktilise valdamise aluspõhi, seepärast sisaldab gümnaasiumi ainekava kolme tüüpi õppematerjali: teadmised keelest ning keele- ja suhtlusoskus. Gümnaasiumilõpetaja peab valdama tänapäeva keeleteadust, uut tehnoloogiat ja uusi tööviise. Praktilised kursused eeldavad õpitud teoreetiliste teadmiste rakendamist.

Gümnaasiumi vene keele ainekava on üles ehitatud põhimõttel üldiselt üksikule. Kursus „Keel, ühiskond, kultuur“ on kõige üldisem. Õppeaines käsitletakse põhjalikult keele ülesandeid ühiskonnas: kuidas keel toimib märgisüsteemina, milline on vene keel teiste maailma keeltega võrreldes oma ehituse ja iseärasuste poolest, mis on vene murded ning kuidas on vene kirjakeel ajalooliselt nende põhjal kujunenud. Tähtsal kohal on keele varieerumise käsitlemine – eristatakse kirjakeelt ja kõnekeelt, eri allkeeli ja slängi ning nende kasutusvaldkondi. Käsitletakse ka vene keele arendamise küsimusi. Keele ja ühiskonna suhete mõistmine aitab mõista keelt kui infovahetussüsteemi ning kesksel identiteedi väljendajat.

Kursuse „Tekst. Teksti stilistika“ kaudu saavad õpilased teoreetilisi teadmisi teksti struktuurist ning mitmesugustes suhtlusoludes kasutatavate eri tüüpi tekstide loomisest, mõistmisest ja hindamisest. Kursuses vaadeldakse süvendatult teksti keele ja stiili küsimusi. Käsitletakse erinevate tekstiliikide keelelisi ja stilistilisi erinevusi, vaadeldakse sõnavara stililisi kihistusi ja tähendusnüansse ning kirjutamise komponente ja nõudeid eri tekstiliikide keelele. Põhilistest stiilivigadest antakse süstemaatiline ülevaade.

Neli vene keele praktilist kursust („Kõnekultuur“, „Suulise teksti vastuvõtt ning loomine“,

„Kirjaliku teksti vastuvõtt ning loomine“, „Ortograafia ja interpunktsiooni korrigeerimiskursus“) täiustavad suulise ja kirjaliku teksti mõistmiseks ning loomiseks vajalikke oskusi. Praktiline vene keele oskus tähendab kirjakeele valdamist teksti vastuvõtu ja loomise oskuste – lugemise, kirjutamise, kõnelemise ja kuulamise – ning neid siduva vahendusoskuse koostoimes. Lugemisoskuse arendamise laiem eesmärk on kujundada kriitilist teabekasutajat. Kirjutamisoskust arendatakse erineva eesmärgi ja ülesehitusega tekstide loomise kaudu. Selle oluline osa on võime siduda oma tekstiga teistest tekstidest saadud infot ning arvestada, viidata, tsiteerida ja refereerida teisi tekste, s.o kirjutada alustekstide põhjal. Peale selle on vene keele õpetamisel traditsiooniliselt suure tähelepanu all õpilase kirjalik kõne. Õpilaste õigekeelsusoskuste täiustamiseks on gümnaasiumis ette nähtud praktilise vene keele kursus tööks ortograafia ja interpunktsiooniga. Kõnelemisoskus tähendab nii oskust esineda kui ka võimet valida suhtlusolukorrast ning vestluspartnerist lähtuvalt sobiv toon ja stiil, samuti võimet suhtlust või teemat alustada, arendada ning tõrjuda. Kuulamisoskuse arendamise eesmärk on mõista vestluspartnerit.

### 2.3.3. Gümnaasiumi õpitulemused

Gümnaasiumi lõpetaja:

- 1) on omandanud lingvistilised põhiteadmised keelest kui süsteemist ja selle realiseerumisest kõnes;
- 2) tunneb ortograafia- ja interpunktsiooni- ning teisi vene keele norme;
- 3) loeb ning kuulab mitmesugustes stiilides ja mitut tüüpi tekste ning mõistab nende sisu;
- 4) loob olenevalt suhtluseesmärgist ja kõnesituatsioonist mitmesugustes stiilides ning mitut tüüpi sidusaid tekste;
- 5) võib esineda suulise lühiettekanedega;
- 6) kirjutab arutlevaid tekste mitmes žanris;
- 7) teeb ilukirjandusliku teksti lingvistilist analüüsi;
- 8) hindab kriitiliselt meediainfot ja internetist saadud teavet;
- 9) tunneb dialoogilise teksti ülesehituse eripära; on suuteline võtma osa argumenteeritud dialoogist, analüüsima vestluse kulgu ning hindama selle tulemusi;
- 10) kasutab vajaliku teabe leidmiseks sõnastikke, teatmeteoseid ja internetti;
- 11) seostab saadud infot eluliste situatsioonidega ning tulevase erialase tegevusega.

### 2.3.4. Kursuste õpitulemused ja õppesisu

#### I kursus „Keel, ühiskond, kultuur“

##### Õpitulemused

Kursuse lõpus õpilane:

- 1) mõistab keele rolli ning funktsiooni ühiskonnas, teadvustab keele ja kultuuri vastastikust seost;
- 2) tunneb vene keele eripära võrreldes teiste keeltega;
- 3) suhtub lugupidavalt teiste rahvaste keeltesse ja kultuuridesse, sh eesti keelesse, lõimudes Eesti mitmekultuurilisse ühiskonda;
- 4) teadvustab keeleliste ja mittekeeleliste suhtlusvahendite vastastikust seost;
- 5) analüüsib keele arengutendentse ning keele tänapäevaseisundit;
- 6) tunneb suulise ja kirjaliku keele norme.

##### Õppesisu

Suhtlemine keele abil inimese evolutsiooni käigus. Keele ja mõtlemise seos. Keel ja ühiskond, keel ja isiksus. Inimeste suhtlemine ning loomade suhtlemine. Keel ja mitteverbaalsed suhtlusvahendid. Rahvuskultuuri mitteverbaalsete suhtlusvahendite eripära.

Keele funktsioonid. Keel kui infoedastusvahend. Keel kui suhtlusvahend. Keel kui mõtlemisvahend. Keel kui emotsioonide väljendaja. Keel kui kuuluvuse väljendaja (etniline, sotsiaalne, paikkondlik, sooline).

Keel kui märgisüsteem. Semiootika. Kuulsad semiootikud (Juri Lotman, Umberto Eco jt). Loomulikud ja tehiskeeled. Esperanto. Tänapäeva tehiskeeled.

Keel ja kõne. Suuline ja kirjalik kõne. Kirja tekkimine ja areng. Tähestik. Slaavi kiri. Kirill ja Mefodi kui slaavi tähestiku loojad.

Keelkonnad ja keelerühmad. Indoeuroopa keelkond. Romaani, germaani ja slaavi keelerühm. Vene keel võrdluses slaavi keeltega. Uurali keeled. Soome-ugri keelerühm. Eesti keel kui soome-ugri keelerühma keel. Elav ja surnud keel.

Vene keel Eestis: kõnelejad, territoriaalne levik (linna- ja maaelanikkond, Kirde-Eesti, Peipsi-äärne ja teised regioonid). Vene keel Eesti venekeelses meedias.

Tänapäeva vene keele arenemistendentsid.

Keel kui vaimsete väärtuste väljendaja ning kandja. Rahvuskeel. Euroopa Liidu ja ÜRO töökeeled.

Keelte ja kultuuride vastastikused mõjutused. Laensõnad keeles.

Kirjakeel. Släng, žargoon (sotsiaalne, professionaalne, ealine jt). Argikeel. Dialektid. Keelekasutuse ealised ja soolised erinevused. Allkultuuride keel.

## II kursus „Tekst. Teksti stilistika“

### Õpitulemused

Kursuse lõpus õpilane:

- 1) teab teksti kui keele- ja kõneüksuse põhitunnuseid;
- 2) oskab analüüsida teksti formaalseid tunnuseid;
- 3) orienteerub keeleühikute ja tekstide stiililises mitmekülguses;
- 4) analüüsib tekstide sisu, eesmäärke, kasutuskonteksti, ülesehitust, sõnavara ning stiili;
- 5) väljendab oma mõtteid ja tundeid, arvestades suhtlusvaldkonda, -situatsiooni ja -eesmärgi ning järgides stiili- ja etiketinorme.

### Õppesisu

**Tekst.** Põhikooli materjali kordamine ja üldistamine: tekst, teema, pealkiri, põhiidee, teksti mõtteline terviklikkus, liigendatus, teksti sidusus. Kõnetüübid. Keelesüsteemi tekstitasand. Keeletasandite üksuste funktsioneerimine tekstis.

**Teksti formaalsed ja keelelised tunnused.** Teksti sidususe liigid. Lausete ja tekstiosade järjestikune (lineaarne) seos. Kõigi tekstiosade vertikaalne (globaalne) seos, mis vormistab tekstist tervikliku ühiku: jaotumine paragrahvideks, osadeks, rubriikideks.

Leksikaalsed sidususvahendid: sõnakordus, asendussõnad (asesõnad, sünonüümid jne). Assotsiatiivseosed.

Grammatilised sidususvahendid: aspekt, aeg, kõneviis, pööre, lausete süntaktiline struktuur jt.

Lausete ja tekstiosade loogiliste/mõtteliste suhete vormistamise vahendid: pealkiri, sidendlaused, resümeerivad sõnad, sidesõnad, rõhumäärsõnad, kiilud jt.

Olemasolev (lähte-) info ning uus (kommunikatiivselt oluline) info lauses. Siirdumine ühelt teabelliigilt teisele tekstis: ahelseos, paralleelseos. Teksti sisu terviklikkus.

**Teksti kommunikatiivne suunitlus.** Suhtlussituatsioon. Teksti eesmärk. Adressaat. Mõjutamine keele abil. Teksti organiseerimise iseärasused elektronruumis (hüpertext, lähtetext ja kasutajate kommentaarid jt). Suhtlemine internetis.

**Teksti funktsioneerimise peamised valdkonnad.** Funktsionaalstiilid. Stiilide realiseerimise kirjalik ja suuline vorm.

Asjaajamistekstid, nende kasutusala, loomise eesmärk. Asjaajamistekstide peamised keelelised erijooned.

Teadustekstid, nende kasutusala, loomise eesmärk. Teadustekstide peamised keelelised erijooned. Teadusliku artikli, monograafia mõiste.

Ajakirjandustekstid, nende kasutusala, loomise eesmärk. Ajakirjandustekstide peamised keelelised erijooned.

Kõnekeel. Kasutusala, eesmärk ja suhtlussituatsioon. Kõnekeele peamised keelelised erijooned.

Ilukirjandustekstid, nende kasutusala, loomise eesmärk. Ilukirjanduskeele peamised iseloomulikud jooned. Ilukirjanduslikud väljendusvahendid.

**Mitteverbaalsed teabeastusvahendid kirjalikus tekstis:** illustratsioonid, graafikud, skeemid, fotod, internetinaeratused jt.

## III kursus „Praktiline vene keel I (kõnekultuur)“

### Õpitulemused

Kursuse lõpus õpilane:

- 1) valdab kõnekultuuri põhimõisteid;
- 2) valib sobivaid keelendeid, võttes arvesse suhtlusvaldkonda ja -situatsiooni ning adressaadi eripära;
- 3) rakendab praktikas teadmisi peamistest keelenormidest (ortoepilistest, leksikaalsetest, morfoloogilistest, süntaktilistest, stilistilistest);
- 4) ehitab loogiliselt ning õigesti liht- ja liitlauseid ning paigutab tekstiosad loogiliselt;

- 5) kasutab tekstides vene keele kogu rikkust, sh väljendusrikkaid keelendeid;
- 6) arvestab kõneetiketti;
- 7) loob õppe-teaduslike ja avalike esinemiste tekste, toetudes teadmistele heast keelekasutusest ning järgides teksti loogilisele struktuurile esitatavaid nõudmisi.

### Õppesisu

**Kõnekultuuri põhimõisted.** Keel ja isik. Isiku keelekultuur ja ühiskonna keelekultuur. Raamatulik (ametlik) keel, kõnekeel. Kõne põhiomadused. Kirjakeele normid ja variandid. Kõneetikett.

**Kõne põhiomadused:** sisukus, loogilisus, kohasus, täpsus, puhtus, õigsus, rikkus, ilmekus. Kõne sisukus, informatiivsus. Kõne loogilisus. Loogilisuse tingimused. Tüüpilised ebaloogilisused. Keelendite kohasus: stiililine, kontekstiline, situatiivne. Kõne kohasus ja puhtus. Kohane sõnade valik. Sõnakasutuse täpsus. Sünonüümid, paronüümid, mitmetähenduslikud sõnad, homonüümid. Laensõnad, kantseleikeelendid, kõnestambid, historismid. Parasiitsõnad, žargonismid, ebasündsad väljendid.

Õigekeelsus kui kirjakeele normide järgimine.

Kõne rikkus ja mitmekesisus. Sõnamoodustusviisid kõnes.

Kõne väljendusrikkus. Pseudoväljendusrikkus (ilutsemine).

**Kirjakeele normid.** Ortoeepianormid. Ortoeepianormide rikkumise sagedused.

Sõnade ühilduvus: leksikaalne, grammatiline, stilistiline. Tüüpilised ühildumisvead.

Morfoloogianormid. Nimi-, omadus- ja arvsõnade (suulises kõnes), asesõnade, tegusõna pöörde- ja soovormide, kesksõnade ja gerundiumide vormide moodustamise ning kasutamise vead.

Süntaksinormid. Käändelise rektsiooni, gerundiumi kasutamise, aluse ja öeldise ühildumise tüüpilised vead. Sõnajärjevead lauses.

Stiilinormid ja nende liigid. Tüüpilised reeglite rikkumise juhud.

**Vene kõneetikett.** Kõne-eetika peamised reeglid. Žargonismid, ebasündsad väljendid, nende kasutuse lubatud kõnepiirid.

## IV kursuse „Praktiline vene keel II (suulise teksti vastuvõtt ning loomine)“

### Õpitulemused

Kursuse lõpus õpilane:

- 1) tunneb eri žanris suuliste tekstide erijooni;
- 2) mõistab ning loob suulisi tekste vastavalt suhtluseesmärgile ja -olukorrale;
- 3) eristab ning loob eri žanris ja funktsionaalstiilis suulisi tekste;
- 4) suudab diskussioonist osa võtta või seda juhtida;
- 5) oskab kriitiliselt hinnata suulisi tekste (oma ja teiste, autentseid ning õppetekste).

### Õppesisu

Suuline kõne, selle erinevus kirjalikust. Kõnekeele spontaansus. Ettevalmistamata (spontaanne intervjuu, pressikonverents, dialoog otse eetris), osaliselt ette valmistatud ja ettevalmistatud suuline kõne. Suhtlussituatsiooni arvestamine suulise teksti loomisel kui eduka kommunikatsiooni tingimus. Suhtlusviisid (kontaktne ja distantne, dialoog ja monoloog, privaatne ning ametlik).

Suuline kõnekeel, selle erijooned. Kõnekeele dialoogiline iseloom. Dialoogi pidamise taktika.

Erineva tähendusega dialoogid (kaastunne, heakskiit, vastuvaidlus, hoiatus jt).

Ametlik suuline kõne. Suulised teadaanded. Ametlik vestlus, selle variandid. Ametliku vestluse korraldamine tööle võtmiseks.

Koosolek, selle eesmärgid ja tüübid. Juhataja roll. Peaküsimuste arutlemine. Kriitikakultuur.

Teadusliku sisuga suuline kõne. Suuline vastus, selle struktuur. Vastuse hindamise kriteeriumid. Ettekanne: allikad, struktuur, esitus. Ettekande hindamise kriteeriumid. Lühiloeng (sisu mõistmine ja selle fikseerimine).

Avalik suuline kõne. Diskussioon, juhtija roll. Diskussioonide eesmärgid ja tüübid. Töestuse ja ümberlükkamise struktuur. Argumentide tüübid. Mittenõusoleku väljendamise kultuur. Intervjuu žanr. Ettevalmistus usutluseks.

Oraatorikõne, selle erijooned. Dialoogilisus. Retoorikavõtted. Auditoriumiga suhtlemise kultuur. Suulise kommunikatsiooni ebaõnnestumise põhjused, nendest hoidumise võimalused.

## **V kursus „Praktiline vene keel III (kirjalike tekstide vastuvõtt ja loomine)“**

### **Õpitulemused**

Kursuse lõpus õpilane:

- 1) eristab kirjaliku kõne suhtlusvaldkonnast olenevat eripära;
- 2) tunneb eri žanris kirjalike tekstide iseärasusi;
- 3) mõistab ja koostab kirjalikke tekste;
- 4) oskab kriitiliselt hinnata kirjalikke tekste (oma ja teiste, autentseid ning õppetekste);
- 5) redigeerib oma kirjalikke tekste.

### **Õppesisu**

Kirjalik kõne, selle iseloomustus ja erinevus suuliselt kõnest. Kommunikatiivne kirjalik kõne.

Õpitavate kirjalike tekstide tüübid: ümberjutustus, kirjand, essee, laiapõhjaline vastus probleemküsimusele.

Ümberjutustuste kirjutamine eri stiilis ja žanris tekstidest.

Arutlev kirjand, selle struktuur (sissejuhatus, põhiosa, kokkuvõte). Teema sõnastamine (teema kui mõiste, teema kui arvamus, teema kui küsimus). Juhtiv tees. Argumentide liigid. Tekstilõik ja selle struktuur. Teksti loogilisuse ja sidususe vahendid. Üksikasjaliku vastuse probleemne küsimus kui arutlustüüp.

Essee kui vabateksttüüp.

Tarbetekst. Avalduse, juhendi, volituse, allkirjastatud töendi, CV kirjutamine. Ametlik kiri. Ametlikud tekstid elektroonilisel kujul.

Teadustekst. Konspekt, referaat, nende liigid. Aimetekstide konspekteerimine ja refereerimine. Kriitiline suhtumine internetis pakutavatesse valmisreferaatidesse.

Publitsistlik tekst. Informatsioonilised ja kriitilised lühisõnumid. Artikkel. Reklaam ja selle liigid. Kuulutuse ning retsensiooni kirjutamine, arvestades nende sisu ja struktuuri erijooni.

Elektroonilised väljaanded. Kriitiline suhtumine meediatekstidesse. Tekstide loomine internetis. Internetisuhtluse kultuur.

Kirjalike tekstide parandamine. Teksti sisu, kompositsiooni ja keele parandamine.

## **VI kursus „Praktiline vene keel IV (ortograafia ja interpunktsiooni korrektseerimiskursus)“**

### **Õpitulemused**

Kursuse lõpus õpilane:

- 1) valdab vene keele ortograafia- ja interpunktsiooninorme;
- 2) kirjavahemärgistab õigesti õpitud tüüpi lauseid; põhjendab kirjavahemärgi kohta ja valikut;
- 3) leiab ortograafia- ja punktuatsioonivead ning parandab need;
- 4) oskab vajaliku ortograafia- ja interpunktsiooniteabe saamiseks kasutada sõnastikke, raamatukogu katalooge ning interneti.

### **Õppesisu**

**Ortograafia.** Vene ortograafia peamised printsiibid. Vene õigekirja morfoloogiline iseloom.

Täishäälikute õigekiri sõna lihttüves: kontrollitavad rõhutatud täishäälikud, mittekontrollitavad rõhutatud täishäälikud, vahelduvad täishäälikud. Täishäälikute õigekiri ж, ч, ш, щ, ь järel eri sõnaliikidesse kuuluvate sõnade lihttüves, sufiksis ja sõnalõpus.



Kaashäälikute õigekiri sõna lihttüves: helilised ja helitud kaashäälikud, kaksikkaashäälikud, mittehääldatavad kaashäälikud.

Nimisõnade, omadussõnade, kesksõnade käändelõppude ja tegusõna pöördelõppude õigekiri.

Eesliidete õigekiri: 3-lõpulised eesliited ja eesliide *c-*; eesliited *пре-* ja *при-*; *ь* ja *у* eesliidete järel.

*ъ* ja *ь* kasutamine vene ja laensõnades. *ь* õigekirjutus *ж, ч, ш, щ* järel eri sõnaliikidesse kuuluvates sõnades. Kokkukirjutamine ja sidekriips eri sõnaliikide puhul ning sõnades komponentidega *пол* ja *полу-*.

Sufiksrite õigekiri eri sõnaliikides.

*н* ja *nn* eri sõnaliikides.

*не* kokku- ja lahkukirjutamine eri sõnaliikidega. *не* ja *ну* eristamine.

Määrsõnade õigekiri.

Arvsõnade õigekiri.

Tuletatud ees- ja sidesõnade kirjutamise komplitseeritud juhud.

Suurtähtede õigekirjutuse rasked juhud.

**Interpunktatsioon.** Vene interpunktiooni printsiibid. Lauselühenditega lihtlause. Kirjavahemärgid üksikute, korduvate ja paarissidesõnadega koondlauses. Lause kõrvalliikmete kirjavahemärkidega eraldamine (*обособление*). Kirjavahemärgid täpsustava, selgitava ja täiendava tähendusega lauseliikmete puhul. Kirjavahemärgid kiilsõnade ja kiillausetega ning ütte ja hüüdsõnadega lausetes.

Võrdlustrandid. Tarandid sidesõnaga *как*.

Kirjavahemärgid rind-, põim- ja sidesõnata lauses.

Jutumärgid ja teise isiku kõne: tsiteerimisviisid, kirjavahemärgid teise isiku sõnu ning dialoogi edastades. Epigraafi vormistamine.

Autoriomane kirjavahemärkide kasutamine.

## 2.4. Kirjandus

### 2.4.1. Õppe- ja kasvatuseesmärgid

Gümnaasiumi kirjandusõpetusega taotletakse, et õpilane:

- 1) loeb ja väärtustab vene, eesti ning maailmakirjanduse olulisemaid autoreid ja kirjandusteoseid, suhestab loetut teose ajastu ning tänapäevaga;
- 2) väärtustab kirjanduse ühiskondlikku, ajaloolist ja kultuurilist tähtsust ning kirjanikku kui loojat ja mõistab kirjandusega seotud elukutsete ja ametite sisu ning väärtust ühiskonnale;
- 3) väärtustab kirjandust kui tunde- ja kogemusmaailma rikastajat ning kujutus- ja mõttemaailma arendajat;
- 4) loeb nii proosat, luulet kui ka draamat, tunneb tähtsamaid kirjandusvoole ja -žanre ning eristab kirjandusteksti poeetilisi võtteid ja peamisi kujundeid;
- 5) mõistab sõnakunsti väljendusvahendite mitmekesisust ning nende erinevusi ja sarnasusi võrreldes teiste kunstiliikidega (teater, film, kunst, muusika);
- 6) tajub kirjandusteksti mitmeti tõlgendatavust, erinevate kultuurikontekstide tausta teose mõistmisel ning näeb kirjanduses inimese ja maailma mõistmise mudelit;
- 7) kujundab endast teadlikku lugejat, kes kirjanduse toel arendab oma eetilisi ja esteetilisi väärtushinnanguid ning maailmavaadet;
- 8) analüüsib kriitiliselt erinevaid kirjandusteoseid ja infoallikaid, arendab nii suulist kui ka kirjalikku väljendus- ja arutlusoskust ning loovust.

### 2.4.2. Õppeaine kirjeldus

Gümnaasiumis õpitakse kirjandust mõneti teistel alustel kui põhikoolis, sest materjali problemaatilisemaatiline käsitlus on ühendatud ajaloolis-kirjandusliku printsiibi järgimisega. Õpilased saavad ettekujutuse kirjanduse põhietappidest nende kronoloogilises järjekorras ning tutvuvad sügavamalt eri kirjandusvoolude spetsiifiliste joontega. Kirjandusteoseid analüüsitakse nende loomisajastu kontekstis,

juhtides õpilasi mõtlema mineviku ja tänapäeva elu probleemidele, kujundades väärtushinnanguid ning kõlbelisi orientiire. Kirjandust käsitledes kasvatatakse õpilastes suuremat avatust ja lugupidamist teiste rahvaste kultuuride vastu ning kujundatakse püsivamaid tunnetushuve.

Õppeaine põhisisu on kirjandusteoste lugemine ja käsitlemine, mis arendab esteetilist taju, ent soodustab ka rahvuskultuurilise teadvuse ja eneseteadvuse arengut. Kirjandus võimaldab õpilasel teadvustada oma mina ja ainulaadsust muutuvast maailmast ning soodustab elueesmärkide teadlikku valikut. Kirjanduse käsitlemine gümnaasiumis on suunatud eelkõige sellele, et arendada lugejateadvust ning isiksuslikku – vastutavat ja emotsionaalset – suhet kirjandusega.

Kursus „19. sajandi I poole kirjandus: romantism, realismi tekkimine“ tutvustab õpilastele romantismi tekke ajaloolisi ja kultuurilisi eeldusi, arengu põhietappe ning eri rahvuskirjanduste kirjanike-romantikute teoste kunstilisi iseärasusi. Monograafiliselt käsitletakse romantismi tähtsamate esindajate loomingut. Lugemiseks ja analüüsimiseks valitakse romantismi tuntumaid teoseid. Erilist tähelepanu pööratakse romantilise maailmavaate peegeldamisele kirjandusteostes, romantilise kangelase kontseptsioonile ning romantismipoeetika põhivõtetele. Arutletavate probleemide keskmes on kõigile romantikuile omased kujutlused isiksuse väärtusest ja ainulaadsusest, tema seesmisest vastuolulisusest ning vabadusihast kui inimese loomomadusest.

Eri rahvuskirjandusi esindavate kirjanike teoseid käsitledes tuuakse esile romantismi ühiseid jooni ning pööratakse tähelepanu eri autorite romantismipoeetika variatiivsusele. Romantismi vaadeldakse kui tegelikkuse esteetilise tunnetamise viisi, mida ei käsitata realismile allajäämisena, vaid omalaadse klassitsismist eristumisenä. Koos sellega jälgitakse, kuidas romantism vähehaaval oma võimalused ammendab ning tema rüpes hakkavad tekkima uue, realistliku maailma ja inimese kujutamise alged.

Kursuses „19. sajandi II poole kirjandus: realism“ pööratakse põhitähelepanu realismi tekkimise ja arengu peamistele etappidele ning realismi erinevusele varasemate kirjandusvooludega võrreldes. Analüüsides rahvuskirjanduste realismi tuntumate esindajate põhiteoseid, tutvuvad õpilased realismipoeetika põhimõtete, realismikontseptsiooni kangelase ning käsitusega isiksuse ja ühiskonna keerulistest suhetest. Realismi mitmekesisus võimaldab oluliselt süvendada õpilaste ettekujutust kirjaniku individuaalsest stiilist, autoripositsiooni väljendamise vormidest, tegelaste iseloomustamise viisidest ning psühholoogiast arengust. Samaaegu avarduvad ettekujutused kirjanduse žanrisüsteemist.

Kursuse aluseks oleva ajaloolis-kirjandusliku ja problemaatilis-temaatilise käsitluse kombineerimine eeldab enam-vähem täielikku tutvumist kuulsamate realismikirjanike loomingulise biograafiaga, käsitletavate teoste loomise ajastuga ja nende ajaloolise tingituse mõistmist. Arutletavad probleemid on sõnastatud nii, et rõhutada käsitletavate teoste tähenduse aegumatust. On tähtis, et õpilased võtaksid kirjandusklassika teoseid vastu tänapäeva elu probleemide ja nähtuste prisma läbi. Kursuse maht tingib, et sügavamaks käsitluseks tuleb teoseid rangelt valida; seda tähtsam on äratada õpilastes huvi selle olulise maailmakirjanduse ajajärgu vastu ning ergutada neid iseseisvalt lugema.

Kursus „20. sajandi I poole kirjandus“ tutvustab õpilastele vene kirjandust (nii metropolis kui ka emigratsioonis), ent ka maailmakirjanduse tekste sellest perioodist. Kursuse põhieesmärk on süvendada ajaloolis-kirjanduslikke teadmisi ja mõisteid, mis iseloomustasid kirjandust 20. sajandi algul. Käsitletakse teoseid kirjanikelt, kes esindavad modernistlikke ning avangardistlikke kirjandustendentse, suundi ja rühmitusi vene, eesti ning maailmakirjanduses. 20. sajandi esimene pool oli luulekeele moderniseerimise periood, ajajärk, mil töötati välja uusi kunstilisi väljendusvahendeid kõige erinevates kirjandusžanrides. Kohustuslikult käsitletavate kirjandusteoste valitakse nii, et õpilased saaksid ettekujutuse olulisematest suundadest tolle aja kirjanduses (uusromantism, sümbolism ja dekadents, akmeism, futurism), ent ka nende kunstifenomenide vastastikusest toimest konkreetses kunstiteoses.

Kursuses „20. sajandi II poole ja 21. sajandi alguse kirjandus“ vaadeldakse maailmakirjanduse tendentse ja nähtusi pärast Teist maailmasõda. Kursus annab õpilastele ettekujutuse põhilistest

ajaloolis-kirjanduslikest ning ühiskondlik-kultuurilistest protsessidest 20. sajandi teise poole ja 21. sajandi alguse maailmakirjanduses. Õpilased tutvuvad kirjanike elulugude ja loominguga ning nende teostega maailmakirjanduse kontekstis. Materjali suure mahu tõttu valib õpetaja kohustuslikuks lugemiseks üksikuid teoseid, teisi käsitletakse ülevaates. Selle perioodi teoseid käsitledes tuleb silmas pidada nii kursuses esindatud teoste žanrilist mitmekesisust, eri suundade ja voolude küllust, mis iseloomustavad kirjandusprotsessi, kui ka selle orgaanilist seost varasemate ajastute kirjandusega. Peamine rõhk nagu eelnevateski kursustes pannakse kunstiteoste kõrbelisele, üldinimlikule probleemiatikale.

Kursus „Eesti kirjandus“ on ülevaatekursus, mis hõlmab eesti kirjanduse arengut 19. sajandi rahvusliku liikumise algusest kuni tänapäevani, eri arenguperioodide keskseid autoreid ning teoseid. Kursust õpitakse eesti keeles. Kursuse eesmärk on suhestada õpilasi eesti kirjanduse ja kultuuriga ning avardada kirjandustekstide lugemise ja arutamise kaudu nende ettekujutust eestlastest ning Eestist. Eesti kirjanduse kursust õpitakse 12. klassis, kui põhilised kirjandusmõisted on omandatud ja õpilaste eesti keele oskus võimaldab lugeda ning mõista keerukamat kirjandusteksti.

### 2.4.3. Gümnaasiumi õpitulemused

Gümnaasiumi lõpetaja:

- 1) on omandanud ettekujutuse maailmakirjanduse arengust, selle põhietappidest ning eri kirjandusvoolude tunnustest;
- 2) teab käsitletud kirjandusteoste sisu ning põhifakte tähtsamate kirjanike elust ja loomingust;
- 3) analüüsib ning tõlgendab kirjandusteost kui kunstiteost, kasutades ajaloo- ja kirjandusteadmisi;
- 4) seostab ilukirjandusteoseid ühiskonnaelu ning kultuuriga; mõistab käsitletud kirjandusteoste ajaloolis-konkreetset ja üldinimlikku sisu;
- 5) tajub kirjandusteost tema loomisajastu kontekstis, seostab seda ajastu kirjandusvoolu ning tänapäevaga;
- 6) toob esile autoripositsiooni;
- 7) oskab kõrvutada ühe ja sama teose erinevaid tõlgendusi ning teha argumenteeritud järeldusi;
- 8) oskab väljendada ja argumenteerida oma suhtumist loetud teosesse nii suuliselt kui ka kirjalikult ning eri žanrides (suuline esinemine, retsensioon, essee, arutlev kirjanik);
- 9) valdab suulise esinemise ning diskussioonis osalemise oskusi ja reegleid;
- 10) oskab materjali koguda ja süstematiseerida ning kasutada teatmekirjandust eri laadi tekste koostades ja korrigeerides;
- 11) nimetab eesti kirjanduse tähtsamaid autoreid ja teoseid ning tunneb eesti kirjanduse olulisi arenguetappe käsitletud näidete põhjal; on motiveeritud eesti kirjandust iseseisvalt lugema.

### 2.4.4. Kursuste õpitulemused ja õppesisu

#### I kursus „19. sajandi I poole kirjandus: romantism, realismi tekkimine“

##### Õpitulemused

Kursuse lõpus õpilane:

- 1) iseloomustab õppematerjalidele toetudes romantismi ja realismi tekkimist kirjanduses, nimetab tähtsamaid žanre, autoreid ja nende teoseid;
- 2) analüüsib ja tõlgendab loetud luuletuste ning proosateoste sisu- ja vormivõtteid: nimetab teema, sõnastab probleemi ning peamõtte, iseloomustab tegevusaega ja -kohta, jutustaja vaatepunkti, tegelaste suhteid, olustikku, sündmustikku ning kompositsiooni;
- 3) mõistab ning hindab kirjandusteoste humaanseid, eetilisi ja esteetilisi väärtusi;
- 4) väljendab oma argumenteeritud arvamust loetud teosest suuliselt ja kirjalikus vormis ning vormistab neid korrektselt;
- 5) teeb loov- ja uurimistöid ning ettekandeid;

- 6) on tervikuna läbi lugenud ja analüüsinud vähemalt neli pikemat proosateost, tunneb teoste ning nende autorite kohta üldises kultuuri- ja kirjandusloos.

### Õppesisu

**Temaatika.** Romantismi kui kirjandusvoolu põhižanrid. Romantiline kangelane. Kangelase ületamatu konflikt ühiskonnaga. Romantilise kangelase traagiline saatus (George Gordon Byron, Heinrich Heine, Victor Hugo, Aleksandr Gribojedov, Aleksandr Puškin, Mihhail Lermontov).

Realismi tekkimine. Realistliku teose kangelane (Aleksandr Gribojedov, Aleksandr Puškin, Mihhail Lermontov, Nikolai Gogol).

Draamateosed 19. sajandi alguses, nende spetsiifika (Aleksandr Gribojedov, Aleksandr Puškin). Tüüpangelased kui peamine väljendusmeetod.

Kirjandusteost illustreeriv ekraniseering ning kirjandusteose loominguline töötlus. Kirjandusteose ja filmi võrdlev analüüs.

**Mõisted.** Teose ajaloolis-kultuuriline kontekst. Romantism. Romantiline kahestumine. Romantiline poeem. Lüüriline luuletus. Romantiline kangelane. Autori isiksuse representatsiooni eri tüübid kirjandustekstis: lüüriline kangelane, jutustaja.

Realism. Tüüpiseerimine. Tüüpiline kuju. Liigne inimene. Komöödia. Romaan. Romaan luuletuses. Jutustus. Poeem. Onegini stroof.

**Arutlustemasid.** Kirjandusliku kangelase võõrandumine maailmast. Vabaduspüüd kui romantilise kangelase loomupärane omadus. Unistuse ja tegelikkuse, kangelase ja massi konflikt. Inimsuhete probleeme. Liigne inimene kui kirjandusteoste kangelane. Luuletaja saatus ja tema ettemääratus kannatustele. Tegelaste eetilised, sotsiaalsed ja psühholoogilised probleemid.

**Teoseid terviklikuks käsitlemiseks.** Lugemiseks ja terviklikuks käsitlemiseks valitakse alljärgnevast loendist vähemalt neli ulatuslikumat teost: George Byroni luuletused, „Child Haroldi palverännak“ või „Korsaar“ (katkendid); Heinrich Heine lüürika; Victor Hugo „Jumalaema kirik Pariisis“ (katkendid); Aleksandr Gribojedov „Häda mõistuse pärast“; Aleksandr Puškini luuletused, „Kaukaasia vang“ või „Bahtšisarai purskkaev“, „Väikesed tragöödiad“ või „Boris Godunov“, „Jevgeni Onegin“; Mihhail Lermontovi luuletused, „Meie aja kangelane“; Nikolai Gogol „Peterburgi jutustused“, „Surnud hinged“ (1 köide).

## II kursus „19. sajandi II poole kirjandus: realism“

### Õpitulemused

Kursuse lõpus õpilane:

- 1) iseloomustab õppematerjalidele toetudes realistlikku kirjandust ja tähtsamaid žanre ning nimetab autoreid ja nende teoseid;
- 2) analüüsib ning tõlgendab loetud luuletuste, proosateoste sisu- ja vormivõtteid: nimetab teema, sõnastab probleemi ning peamõtte, iseloomustab tegevusaega ja -kohta, jutustaja vaatepunkti, tegelaste suhteid, olustikku, sündmustikku ning kompositsiooni;
- 3) mõistab ning hindab kirjandusteoste humaanseid, eetilisi ja esteetilisi väärtusi;
- 4) väljendab oma argumenteeritud arvamust loetud teosest suuliselt ja kirjalikus vormis ning vormistab need korrektselt;
- 5) teeb loov- ja uurimistöid ning ettekandeid;
- 6) on tervikuna läbi lugenud ja analüüsinud vähemalt neli pikemat proosateost, tunneb teoste ning nende autorite kohta üldises kultuuri- ja kirjandusloos.

### Õppesisu

#### Temaatika

Realism vene kirjanduses. Realistlik isiksusekontseptsioon. Tüüp ja prototüüp. Realistliku teose süžee ja konflikt.

Kirjanduse žanrisüsteemi areng: psühholoogiline romaan, sotsiaal-filosoofiline romaan, romaan-epopöa, sotsiaal-olustikuline draama, psühholoogiline draama. Psühholoogismi areng proosas ja draamas.

Kodanliku lüürika ja nn puhta kunsti poeesia.

Psühholoogism luules. Luuletsükli mõiste (Fjodor Tjuttšev, Afanassi Fet).

Kirjandusteost illustreeriv ekraniseering ning kirjandusteose loominguline töötlus. Kirjandusteose ja filmi võrdlev analüüs.

**Mõisted:** realism, uued inimesed, nihilism, liigne inimene kui kirjandusteoste kangelane, naise emantsipatsioon, kodanikuluule, puhas kunst, luuletsükkel, sotsiaal-filosoofiline romaan, psühholoogiline romaan, sotsiaal-olustikuline draama, psühholoogiline draama, rahvalikkus, historism, romaan-epopöa, novell.

**Arutlustemasid.** Kõlbelised otsingud ja isiksuse enesemääratlus. Isiksuse ja ühiskonna konflikt, keskkonna mõju inimese vaimuelule. Saatuse probleem, elu mõte ja surma saladus.

Tõelised ja mittetõelised väärtused. Põlvkondade probleem. Inimene perekonnas. Inimene ajaloolise murrangu ajal. Raha võim. Nihilism 19. sajandi II poole kirjanduses. Naise kuju realistikus kirjanduses. Sotsiaalsed teemad 19. sajandi II poole lüürikas. Inimese tundemaailm lüürikas. Olmetegelased 19. sajandi II poole kirjanduses.

**Teoseid terviklikuks käsitlemiseks.** Lugemiseks ja terviklikuks käsitlemiseks valitakse vähemalt neli romaani ja 1–2 draamateost alljärgnevast loendist: Honoré de Balzac „Šagräännahk“ või „Gobseck“; Ivan Turgenev „Isad ja pojad“; Aleksandr Ostrovski „Äike“ või „Kaasavaratu“; Nikolai Nekrassovi luuletused; Fjodor Tjuttševi luuletused; Afanassi Feti luuletused; Fjodor Dostojevski „Kuritöö ja karistus“; Henrik Ibsen „Nukumaja“; Lev Tolstoi „Sõda ja rahu“ (ülevaade, fragmendi lugemine ja analüüs); Anton Tšehhovi jutustused, „Kirsiaed“ või „Onu Vanja“; Guy de Maupassant'i novellid.

### III kursus „20. sajandi I poole kirjandus“

#### Õpitulemused

Kursuse lõpus õpilane:

- 1) iseloomustab õppematerjalidele toetudes ajastu kirjandust, tähtsamaid voole ja žanre ning nimetab autoreid ja nende teoseid;
- 2) analüüsib ning tõlgendab loetud luuletuste, proosateoste sisu- ja vormivõtteid: nimetab teema, sõnastab probleemi ning peamõtte, iseloomustab tegevusaega ja -kohta, jutustaja vaatepunkti, tegelaste suhteid, olustikku, sündmustikku ning kompositsiooni;
- 3) võrdleb poeetikaanalüüsile tuginedes kahte vabalt valitud kirjandusteost, tuues esile ühiseid ja eriomaseid jooni;
- 4) mõistab ning hindab kirjandusteoste humaanseid, eetilisi ja esteetilisi väärtusi;
- 5) väljendab oma argumenteeritud arvamust loetud teosest suulises ja kirjalikus vormis;
- 6) teeb loov- ja uurimistöid ning ettekandeid;
- 7) on tervikuna läbi lugenud ja analüüsinud vähemalt neli proosa- või draamateost, tunneb teoste ning nende autorite kohta üldises kultuuri- ja kirjandusloos.

#### Õppesisu

**Temaatika.** 19. sajandi esteetilised ja kõlbelised väärtused, nende ümbermõtestamine 20. sajandil (Oscar Wilde). Kirjandusprotsess 20. sajandi algul.

Realism 20. sajandi alguse vene kirjanduses (Aleksandr Kuprin, Maksim Gorki, Ivan Bunin).

Prantsuse dekadendid, nende poeesia mõju 20. sajandi alguse vene poeesiale (Paul Verlaine, Arthur Rimbaud, Stéphane Mallarmé).

Vene poeesia hõbedane ajastu. Suundumuste, stiilide ja rühmituste mitmekesisus. Sümbolism (Aleksandr Blok). Akmeism (Nikolai Gumiljov, Anna Ahmatova). Futurism (Vladimir Majakovski). Imažinism (Sergei Jessenin).

Realistliku kujutamise traditsiooni jätkumine ja areng sõjajärgsete aastate kirjanduses (Mihhail Šolohhov).

Antiutopistlikud romaanid vene kirjanduses (Jevgeni Zamjatin).

Ulmeliste ja realistlike elementide ühendamine vene kirjanduses (Mihhail Bulgakov).

Vene pagulaskirjandus (Vladimir Nabokov).

Kirjandusteost illustreeriv ekraniseering ning kirjandusteose loominguline töötlus. Kirjandusteose ja filmi võrdlev analüüs.

**Mõisted:** dekadents, modernism, sümbolism, akmeism, futurism, imažinism; kujund, allegooria, sümbol; poeetiline leksika, luuletsükkel, antiutoopia kui kirjandusžanr, ulmeline kirjanduses.

**Arutlusteemasid.** Kirjanduslikud voolud ja suunad, nende ajapiirid, sisu- ja vormitunnused, tähtsamad žanrid, autorid ning teosed. Kirjanduse kui kunsti iseväärtuse rõhutamine. Kirjanduslikud sisu- ja vormiekspereimendid, vastuhakk traditsioonidele. Inimese sisemine ja väline vabadus. Inimese au ja väärikus. Armastuse teema 20. sajandi alguse vene kirjanduses. Heategevus. Hea ja kurja probleem. Klassi ja üldinimlikud väärtused. Inimese saatus ja maa saatus. Pagulase saatus. Kirjanik ja ühiskond. Litteraat ja võim. Vaba ja reeglistatud kirjandus. Kirjandus ning tsensuur.

**Teoseid terviklikuks käsitlemiseks.** Lugemiseks ja terviklikuks käsitlemiseks valitakse alljärgnevalt loendist vähemalt neli ulatuslikumat teost. Kohustuslik on lugeda kõiki väiksema mahuga teoseid. Tekstide valiku teeb aineõpetaja õpilasi kaasates.

**20. sajandi I poole maailma ja vene luule** (luuletusi ning poeeme valivad õpetaja ja õpilased koos). Paul Verlaine, Arthur Rimbaud, Stéphane Mallarmé, Aleksandr Blok, Nikolai Gumiljov, Anna Ahmatova, Vladimir Majakovski, Sergei Jessenin.

**20. sajandi I poole maailma ja vene proosa.** Oskar Wilde „Dorian Gray portree“; Ivan Bunin „Sügisel“, „Hämarad alleed“; Aleksandr Kuprin „Granaatkäevõru“; Maksim Gorki „Põhjas“; Jevgeni Zamjatin „Meie“; Vladimir Nabokov „Mašakene“; Mihhail Bulgakov „Meister ja Margarita“; Andrei Platonovi jutustusi; Mihhail Šolohhov „Vaikne Don“ (ülevaade).

#### IV kursuse „20. sajandi II poole ja 21. sajandi alguse kirjandus“

##### Õpitulemused

Kursuse lõpus õpilane:

- 1) iseloomustab õppematerjalidele toetudes ajastu kirjandust ja tähtsamaid žanre ning nimetab autoreid ja nende teoseid;
- 2) analüüsib ning tõlgendab loetud luuletuste, proosateoste sisu- ja vormivõtteid: nimetab teema, sõnastab probleemi ning peamõtte, iseloomustab tegevusaega ja -kohta, jutustaja vaatepunkti, tegelaste suhteid, olustikku, sündmustikku ning kompositsiooni;
- 3) mõistab ning hindab kirjandusteoste humaanseid, eetilisi ja esteetilisi väärtusi;
- 4) väljendab oma argumenteeritud arvamust loetud teosest suuliselt ja kirjalikus vormis ning vormistab neid korrektselt;
- 5) teeb loov- ja uurimistöid ning ettekandeid;
- 6) on tervikuna läbi lugenud ja analüüsinud vähemalt kuus proosa- või draamateost, tunneb teoste ning nende autorite kohta üldises kultuuri- ja kirjandusloos.

##### Õppesisu

**Temaatika.** Inimese võõrandumise probleem tänapäeva maailmas (Albert Camus, Franz Kafka).

Luuletaja saatus ja tema ettemääratus kannatustele (Boriss Pasternak, Marina Tsvetajeva, Jossif Brodski).

Sõja traagika maailmakirjanduses (Ernest Hemingway, Emmanuil Kazakevitš, Boriss Vassiljev).

Isiksus ja totalitaarne süsteem (Aleksandr Solženitsõn).

Sulaaeg elus ja kirjanduses. Estraadiluule ja autorilaul (Andrei Voznessenski, Robert Roždestvenski, Jevgeni Jevtušenko, Vladimir Vössotski, Bulat Okudžava).

Inimese kujunemise, tõeliste ja näiliste väärtuste äratundmise teema (Jerome Salinger, Viktor Pelevin).

Nüüdisaja põhiprobleemid. Kõlbelise valiku probleem (Juri Trifonov, Aleksandr Vampilov, Sergei Dovlatov, Vjatšeslav Pjetsuhh, Vladimir Makanin, Ljudmila Petruševskaja, Ljudmila Ulitskaja, Tatjana Tolstaja, Ken Kesey).

Kirjandusteost illustreeriv ekraniseering ning kirjandusteose loominguline töötlus. Kirjandusteose ja filmi võrdlev analüüs.

**Mõisted:** eksistentsialism, kaotatud põlvkond, bardiluule, estraadiluule, postmodernism, julm realism.

**Arutlusteemasid.** Inimene ajalookeerises. Kõlbelise valiku probleem. Inimene sõjas. Kaotatud põlvkonna tragöödia. Individuaalse õnne probleem julmas maailmas. Materiaalsed ja vaimsed väärtused. Üksindus inimeste keskel. Ükskõiksuse teema. Inimese vabadus ja mittevabadus.

**Kirjandustekste käsitlemiseks.** Lugemiseks ja terviklikuks käsitlemiseks valitakse alljärgnevast loendist vähemalt kuus proosa- või draamateost ja luuletusi: Franz Kafka „Metamorfoos“; Marina Tsvetajeva ja Boriss Pasternaki luuletused valikuliselt; Albert Camus „Võõras“; Ernest Hemingway „Hüvasti, relvad!“ (ülevaade); Emmanuil Kazakevitš „Täht“; Boriss Vassiljev „Aga koidikud on siin vaiksed ...“; Aleksandr Solženitsõn „Üks päev Ivan Denisovitši elus“; Andrei Voznessenski luuletused, Jevgeni Jevtušenko luuletused, Bulat Okudžava luuletused, Robert Roždestvenski luuletused, Vladimir Vössotski luuletused; Jerome David Salinger „Kuristik rukkis“; Juri Trifonov „Vahetus“; Aleksandr Vampilov „Vanem poeg“; Jossif Brodski luuletused; Sergei Dovlatovi jutustused õpetaja valikul; Vjatšeslav Pjetsuhh „Vaarao naine“ jt; Vladimir Makanin „Kaukaasia vang“; Ljudmila Petruševskaja „Oma ring“, „Must palitu“, „Daam koertega“ jt; Tatjana Tolstaja „Sonja“, „Luuletaja ja muusa“ jt; Ljudmila Ulitskaja „Buhhara tütar“ jt; Viktor Pelevin „Putukate elu“; Ken Kesey „Lendas üle käopesa“.

## V kursus „Eesti kirjandus“

### Õpitulemused

Kursuse lõpus õpilane:

- 1) teab eesti kirjandusloo tähtsamaid arengujooni, keskseid autoreid ja teoseid;
- 2) on lugenud katkendeid eesti kirjanike teostest ning mõnda teost tervikuna;
- 3) mõistab kirjandustekstide sisu ja eesmärki ning autori ideid, taotlusi ja seisukohti;
- 4) kirjeldab teksti põhjal tegelaste välimust, iseloomu ja käitumist, analüüsib nende omavahelisi suhteid, võrdleb ja vastandab tegelasi, annab neile hinnanguid, otsib nende käitumisele alternatiivi ning võrdleb iseennast mõne tegelasega;
- 5) seostab loetut nii võrdlevalt kui ka eristavalt tänapäeva eluolu ja nähtustega ning iseenda ja üldinimlike probleemidega; suudab teha üldistusi ja kokkuvõtteid ning kujundab oma arvamuse;
- 6) oskab resümeerida ja kommenteerida loetud teosekatkendeid kirjalikult, arutleda erinevate seisukohtade ja peamiste teemade üle;
- 7) mõistab lugedes paremini eestikeelset ilukirjandusteksti ning suudab eesti keeles väljendada oma kirjandusalaseid seisukohti.

### Õppesisu

**Eesti kirjanduse algus.** Kristjan Jaak Peterson. Friedrich Robert Faehmann, müütilised muistendid.

**Rahvusliku liikumise aeg.** Friedrich Reinhold Kreutzwald „Kalevipoeg“. Lydia Koidula, eesti teatri süünd.

**Eesti kirjandus 19.–20. sajandi vahetusel.** Juhan Liivi luule, „Peipsi peal“. August Kitzberg „Libahunt“, Eduard Bornhöhe „Tasuja“.

**Eesti kirjandus 20. sajandi I poolel.** Modernistlikud rühmitused 20. sajandi alguse eesti kirjanduses. Uusromantism 20. sajandi alguse eesti kirjanduses (Friedebert Tuglas, Karl Ristikivi). Realism sajandi alguse eesti kirjanduses (Anton Hansen Tammsaare).

Luule: Gustav Suits, Villem Ridala, Ernst Enno, Marie Under, Betti Alver. Proosa: Friedebert Tuglas „Popi ja Huhuu“; Eduard Vilde „Mäeküla piimamees“; Anton Hansen Tammsaare „Kõrboja peremees“, „Tõde ja õigus“; August Gailit „Toomas Nipernaadi“; Albert Kivikas „Nimed marmortahvil“. Draama: Eduard Vilde „Pisuhänd“.

**Eesti kirjandus 1950. aastail.** Juhan Smuul.

**Eesti kirjandus 1960.–1980. aastail.** Luule: Paul-Eerik Rummo, Jaan Kaplinski, Juhan Viiding, Hando Runnel, Doris Kareva. Proosa: Mati Unt „Sügisball“; Jaan Kross „Keisri hull“; Viivi Luik „Seitsmes rahukevad“.

**Eesti kirjandus nüüdisajal.** Luule: Contra, Kristiina Ehin või teised. Proosa: Tõnu Õnnepalu „Harjutused“; Mehis Heinsaar „Vanameeste näppaja“; Urmas Vadi „Unetute ralli“; Leelo Tungal „Seltsimees laps“; Mari Saat „Lasnamäe lunastaja“; Diana Leesalu „Kaks grammi hämaruseni“; Mare Sabolotny „Kirjaklambritest vöö“ või teised. Draama: Andrus Kivirähk „Helesinine vagun“; Jaan Tättel „Ristumine peateega“; Mart Kivastik „Külmetava kunstniku portree“.

Kirjandustekste lugemiseks ja klassis arutamiseks valides arvestab õpetaja kirjandusteose sisu, õpilaste huve ning keeleoskuse taset.

### 3. Valikkursuste kavad

#### 3.1. Valikkursus „Kõne ja väitlus“

##### Kursuse lühikirjeldus

Suulise tekstiloome kursus keskendub suulise eneseväljenduse, eesmärgistatud kuulamise ja argumenteeritud esinemise ning tagasiside arendamisele.

##### Gümnaasiumi õppe- ja kasvatuseesmärgid

Gümnaasiumi kõne- ja väitluskursusega taotletakse, et õpilane:

- 1) väljendab ennast suulises keelekasutuses selgelt ja sobivalt;
- 2) argumenteerib veenvalt ning oskab kaitsta oma seisukohti;
- 3) rakendab kriitilist mõtlemist.

##### Õpitulemused

Kursuse lõpus õpilane:

- 1) tunneb tüüpilisi suhtlusolukordi, kõne liike ning avalikule esinemisele esitatavaid nõudmisi;
- 2) argumenteerib veenvalt ja oskab kaitsta oma seisukohti;
- 3) moodustab ja esitab teemakohaseid küsimusi;
- 4) koostab ning esitab eri liiki kõnesid (olmekõne, akadeemiline ja kohtukõne);
- 5) teeb ettekande näitvahenditega;
- 6) jälgib tolerantselt ja kriitiliselt diskussiooni ning annab tagasisidet.

##### Õppesisu

Kõne kui suhtlusolukord. Kommunikatsioonimudel. Verbaalne ja mitteverbaalne suhtlus. Suhtlustõkked.

Kõne veenvuse tegurid. Kehakeel. Argumenteerimine ja emotsionaalsus.

Kõne koostamine ja esitamine. Kõne kui suulise monoloogi ja dialoogi liigid (ettekanne, sõnavõtt, koosolek, läbirääkimised, väitlus, repliik vm). Kõne eesmärgid. Kõne osad. Suulise kõnesündmuse ettevalmistamise etapid. Näitlikustamine. Esinemishirm. Parakeel. Esinemisstiil ja -kultuur.

Kõne kuulamine ning kõnele reageerimine. Repliik ja küsimuste esitamine. Erinevad kuulajatüübid. Kuulamistakistused.



Väitlemine. Väitluse olemus. Jaatav ja eitav kaasus. Kaasuse ülesehitus: teema, tuumsõnad, definitsioon, kriteerium, argumentatsiooni struktuur, tõestusmaterjal, *topos*. Ümberlükkamine, taastugevdamine. Risküsitlus. Kohtunikutöö ja tagasiside andmine.

**Õppetegevus:** praktilised tööd, heli- ja videosalvestused ning nende analüüs.

**Füüsiline õpikeskkond:** tehnovahendid (videokaamera, diktofon, mikrofon), õpperuumi mööbli ümberpaigutamise võimalus.

### 3.2. Valikkursus „Müüt ja kirjandus“

#### Kursuse lühikirjeldus

Kursust on soovitatav õpetada 12. klassis, sest seoste leidmine ja üldistuste tegemine eeldab õppijalt mitmekülgset lugemust ning arenenud lugejaoskusi, head analüüsi-, sünteesi- ja hindamissuutlikkust. Kirjandustunnis uuritakse müütidest pärit väljendite tekkelugu, võrreldakse vanade eestlaste ja teiste vanade rahvaste maailmapilti, leitakse müütide ning uskumuste kajastusi ilukirjandusteostest, uuritakse võrdlevalt arhetüüpsete tegelaste või kujundite väljendust eri maade müüdi loomes ja ilukirjanduses, analüüsitakse mõnd tänapäeva müüdi tekkelugu jne. Kirjandusteoste mütopoeetilise käsitluse kõrval võib rakendada teisigi, näiteks psühholoogilisi või semiootilisi analüüsi- ja tõlgendusvõimalusi.

Kursusele on lisatud terviklikult käsitletavate teoste nimekiri, et saaks läbi lugeda kursuse sisuga enim seotud teoseid. Samas on nimekiri avatud, st õpetaja võib oma lugemiskogemusest või uudiskirjandusest lähtuvalt soovitada õpilastel lugeda teisigi eesti või maailmakirjanduse autorite teoseid, mis seostuvad kursuse teemaga.

#### Gümnaasiumi õppe- ja kasvatuseesmärgid

Kursusega taotletakse, et õpilane:

- 1) on tuttav kirjanduse kõige vanema kihistusega;
- 2) seostab vana pärimust ilukirjanduse ja kultuuriga;
- 3) mõistab intertekstuaalseid suhteid ning maailmakirjanduse ja folkloori ühtsust;
- 4) uurib väärtuste jäävust ja muutumist ajas ning mõtestab maailma oma elukogemusest lähtuvalt.

#### Õpitulemused

Kursuse lõpus õpilane:

- 1) kirjeldab mütopoloogilisi elemente eestlaste maailmapildis;
- 2) teab eesti rahvuseepose sünnilugu ja sisu ning kultuuri- ja rahvusloolist tähtsust;
- 3) selgitab müüdi kui arhetüüpse žanri ja tänapäeva müütide olemust ning mõtestab pärimust õpitu ja iseenda kogemuse põhjal;
- 4) nimetab arhetüüpseid müüdimotiive ning leiab neid käsitletavaist ilukirjandusteoseist;
- 5) tunneb loetud müütide ja arhetüüpsete tegelastega seotud narratiive ja motiive ning leiab neid käsitletavaist ilukirjandusteoseist;
- 6) analüüsib kirjandusteoste teemat, süžeed ja tegelasi nii müüdimotiividest kui ka eetilistest ning esteetilistest väärtustest lähtuvalt;
- 7) tunneb ära ja analüüsib folkloorse pärandi kasutamist autoriloomingus ning selgitab kirjandus(teos)e tähenduse muutumist ajas;
- 8) on terviklikult läbi lugenud ja analüüsinud vähemalt neli proosa- või draamateost.

#### Õppesisu

**Müüt, muistend, muinasjutt.** Müüdi olemus. Maailma loomise müüdid ja muistendid; eri rahvaste loomismüüte. Friedrich Robert Faehmanni müütilised muistendid. Eestlaste mütopoloogiline maailmapilt: vaimud, haldjad, maa-alused, nõiad, targad, triksterid, vanapagan jt üleloomulikud olendid. Alusteoseid: Matthias Johann Eisen „Eesti mütopoloogia“, Karl Kello „Draakoni märgi all“, Hasso Krull „Loomise mõnu ja kiri“, Lennart Meri „Hõbevalge“ jt, Felix Oinas „Tuul heidab magama“, August Kitzberg „Libahunt“, Aino Kallas „Hundimõrsja“, Andrus Kivirähk „Mees, kes teadis ussisõnu“. Muinasjutt kui kirjanduse ja müüdi vahelüli, kunstmuinasjutt: Anna Sakse „Lillemuinasjutud“, Oscar Wilde „Õnnelik prints“.

Muinasjutu dekonstrueerimine: Paul-Eerik Rummo „Tuhkatriinumäng“, Jaan Kaplinski „Kaks päikest”. Võrdlev mütoloogia: rändmotiivid. Kunstnikumüüt: kirjanik kui looja.

**Pärimus kirjanduses.** Eepiline minevik. Sumeri „Gilgameš”. Vana-Kreeka müüdid ja nende töötused: Sophokles „Kuningas Oidipus“, Albert Camus „Sisyphose müüt”. Piibli müüdid ja nende töötused: keskaegne draama „Aadama mäng“, Dante Alighieri „Jumalik komöödia“, Ain Kalmus „Juudas“, Marie Under „Tuudaimimarjad“. Eepos: Homeros „Ilias“, „Odüsseia“. Keskaegsed kangelaseeposed: „Vanem Edda“, „Rolandi laul“, „Laul minu Cidist“, „Nibelungide laul“, „Beowulf“. Rahvuseeposed: Elias Lönnrot „Kalevala“, Friedrich Reinhold Kreutzwald „Kalevipoeg“. „Kalevipoja“ motiivid luules ja proosas. Argimütoloogia ja rahvapärimus. Müüt kirjanduses ning tänapäeva kultuuris (ideoloogias, massikultuuris; positiivsed ja negatiivsed eeskujud). Friedebert Tuglas „Maailma lõpus“, Mati Unt „Argimütoloogia“.

**Pärimuse mõtestamine.** Arhetüüp ja arhitekt. Arhetüüpsed teemad ja motiivid: leping kuradiga, ohverdamine, lahkumine kodunt, ohtuderikas vaimse kasvamise teekond ja kojujõudmine, saatus ja õnn jt. Vastandite võitlus: ilus ja inetu, hea ja kuri, põrgu ja paradiis, armastus ja kättemaks, sünd ja surm, õitseng ja hääbumine, kangelasliikkus ja kuritöö jm. Arhetüüpsed müüdimotiivid: kangelase erilise sünd, päritolu, vägiteod, ohud teel, surm, elu pärast surma. Arhetüüpsed tegelasi: Odysseus, Achilleus, Narkissos, Pygmalion, Sisyphos, Oidipus, Kain, Taavet, Koljat, Magdalena, Juudas, Ahasveerus, Hamlet, Faust, Robinson Crusoe, Gulliver, don Quijote, Don Juan, Casanova, Dracula jt; kurat, libahunt, kratt, hiiud, näkk, ingel, vaeslaps, Kalevipoeg, Vanapagan jt. Arhetüüpsed sümbolid ja kujundid: ring, rist, labürint, kolmjalg, kaheksakand, ilmapuu, välk, taevatäht, päikesevanker, jumalikud kaksikud jt; valge laev, sinilind, (sõnajala)õis, lahtised allikad, õnnemaa, paradiis, põrgu jm. Intertekstuaalne käsitlusviis: teose avamine teiste tekstide vormilisel või sisulisel taustal.

**Mõisted:** argimütoloogia, arhetüüp (arhetüüpne teema, motiiv, kujund, tegelane, süžee), arhitekt, eepos, intertekstuaalsus, kangelaseepos, kunstmuinasjutt, muistend, mütoloogia, müüt, pärimus, rahvuseepos.

**Tervikliikult käsitletavad teosed.** Õpilane loeb läbi vähemalt neli teost alljärgnevast loendist: Margaret Atwood „Penelopeia“, Mihhail Bulgakov „Meister ja Margarita“, Maurice Druon „Zeusi mälestused“, Johann Wolfgang Goethe „Faust“ (I osa), Herman Hesse „Stepihunt“, Haruki Murakami „Kafka mererannas“, Viktor Pelevin „Õuduse kiiver“, Terry Pratchett „Eric“, Sophokles „Kuningas Oidipus“, Anton Hansen Tammsaare „Põrgupõhja uus Vanapagan“, Friedebert Tuglas „Maailma lõpus“, Oscar Wilde „Dorian Gray portree“, Jeanette Winterson „Taak“.

### 3.3. Valikkursus „Kirjandus ja ühiskond“

#### Kursuse lühikirjeldus

Sõnakunsti võimalustest avarama ülevaate saamiseks tutvustatakse mõningaid 20. sajandi mõttevoole, millel on oluline roll kirjandusruumi kujundamisel ja mis on mõjutanud nii kirjandusteoste sisu, väljendust kui ka vastuvõttu. Sissevaade võimaldab esitada valitud tekstide näitanalüüse, samuti mõnest mõttevoolust ajendatud tõlgendusvõimaluse lihtsamat rakendamist. Ilukirjandustekstide kõrval tuleb kursuse jooksul lugeda ka õppeteemadega seostuvat esseistikat ning teha võimaluse korral kirjanduslikku uurimistööd.

#### Gümnaasiumi õppe- ja kasvatuseesmärgid

Kursusega taotletakse, et õpilane:

- 1) käsitleks kirjandusteoseid konkreetsemas ühiskondlikus, sealhulgas poliitilises ja mõttevoolulises kontekstis;
- 2) arutleks kirjanduskaanoni ja bestsellerite problemaatika üle;
- 3) oskaks käsitleda suurele lugejaskonnale ahvatlevaid teoseid (menu- ja hittkirjandust).

## Õpitulemused

Kursuse lõpus õpilane:

- 1) selgitab kirjanduse ja ühiskonna omavahelisi suhteid, nimetades kirjandusteose sündi ja vastuvõttu mõjutavaid tegureid;
- 2) määrab vähemalt kahe kursuses käsitletud autori ja nende teoste kohta ajastus, rühmituses või rahvuskirjanduses;
- 3) toob loetud teksti(katkendi)le tuginedes näiteid ühiskonnaolude ja inimese kujutamise kohta, arutleb selle teema ja probleemide ning eetiliste ja esteetiliste väärtuste üle;
- 4) analüüsib kirjandusteost ühest 20. sajandi mõttevoolust lähtudes ning leiab tekstist vastava vaatepunkti kajastusi nii teemade, probleemide kui ka ideede tasandil;
- 5) on lugenud kirjandus- ja kultuuriloolist esseistikat, kirjutab ilukirjandusteose põhjal essee;
- 6) on läbi lugenud vähemalt kolm terviklikku proosa- või draamateost ja ühe eesti autori luuletuskogu ning analüüsinud neid.

## Õppesisu

**Kirjandus ja ühiskond.** Kirjanduse ja ühiskonna omavahelised suhted. Kirjandus kui ühiskonna kajastaja ning peegeldaja. Kirjandusteksti eripära kui ühiskondlike olude peegeldus. Kirjanduse sidumine autori elulooga, selle asetamine ühiskondlik-poliitilistesse raamidesse. Kirjandusteose sündi mõjutavad tegurid. Kirjandusteos kui autori individuaalsuse ja maailmavaate, koolkondliku või rühmitusliku kuuluvuse väljendaja. Kirjandusteose koht ajastus, rühmituses, traditsioonis ja rahvuskirjanduses. Lugeja maitse ning valikud. Kirjanduskaanon. Menu- ja hittkirjandus.

**Kirjandus ja poliitika.** Poliitika kirjanduse iseloomu ja teemade määrana. Kirjandus ideoloogia levitamise teenistuses. Sotsialismiajastu kirjandus, nn sotsialistlik realism. Isikukultuslik kirjandus. Autori positsioon ühiskonnas: võimule vastandujad, võimu toetajad, vaikijad. Keelatud autorid: pagulaskirjanikud (Bernard Kangro, Kalju Lepik jt); tõrjutud autorid (Betti Alver, Uku Masing, Artur Alliksaar jt), dissidendid (Aleksandr Solženitsõn, Johnny B. jt). Ideoloogiline tsensuur: keelatud raamatud ja käsikirjad (Albert Kivikas „Nimed marmortahvil“, Paul-Eerik Rummo „Saatja aadress“ jt). Keelatud teemad: rahvuslus (Hando Runneli luule jt), okupatsioon ja küüditamine (Valev Uibopuu „Keegi ei kuule meid“, Jaan Kruusvall „Pilvede värvid“ jt), metsavendlus (Ene Mihkelson „Katkuhaud“ jt), religioon (Ain Kalmus „Juudas“, Uku Masingu luule jt) jne. Kirjandusteoste varjatud sõnumid. Poliitilise situatsiooni kujutamine ja selle mõju inimesele (Joseph Brodsky luule; Mihhail Bulgakov „Koera süda“ või Günter Grass „Plekktrumm“ või Imre Kertész „Saatusetus“ või Milan Kundera „Olemise talumatu kergus“ või Boris Pasternak „Doktor Živago“ või Viktor Pelevin „Omon Ra“ või David Michell „Pilveatlas“ või Bernhard Schlink „Ettelugeja“ jt). Kadunud põlvkond, sõjaromaan (Francis Scott Fitzgerald või Ernest Hemingway või Erich Maria Remarque või Arved Viirlaid „Ristideta hauad“). Düstopia (Aldous Huxley „Hea uus ilm“ või George Orwell „1984“ jt). Baltisaksa kultuuri ja kirjanduse kajastusi (Edzard Schaper „Maailma lõpp Hiiumaal“ või Camilla von Stackelberg „Tuulde lennanud lehed“).

**Kirjandus ja mõttevoolud.** (Süva)psühholoogiline kujutamisaad kirjanduses (Margaret Atwood või William Faulkner jt). Eksistentsialismifilosoofia kirjanduses (Albert Camus või Jean-Paul Sartre). Idamaiste usundite vastukajad läänemaises kirjanduses: *zen*-budismi ja taoismi mõjud (Hermann Hesse „Siddhartha“ või Jerome David Salinger „Franny ja Zooey“ või Jaan Kaplinski luule jt). Naisvaatepunkt kirjanduses (Elfriede Jelinek või Doris Lessing jt). Postkolonialistlik vaatepunkt kirjanduses (Hanif Kureishi või Arundhati Roy või Salman Rushdie jt). *New age*'i eluviisi kajastusi ilukirjanduses (Carlos Castañeda „Teekond Ixtlani“ jt).

**Esseistika ja arvustus.** Essee olemus. Kirjandus- ja kultuurilooline essee. Teema ja kirjutamisviisi valik. Esseemistreid (Umberto Eco, Stefan Zweig, Jaan Kaplinski, Viivi Luik, Lennart Meri, Hando Runnel jt). Raamatusarjad: „Eesti mõttelugu“, „Avatud Eesti raamat“ jt. Esseekogumikud: „Eesti mütoloogiad“, „Uued mütoloogiad“ jt. Kirjanduse uurimise võimalused ja probleemid. Kirjandusteadeuse ja -kriitika mõiste ning uurimisobjekt. Kirjandusteose arvustus. Teose sisu- ning keele- ja stiilikeskne arvustus.

**Mõisted:** düstopia, eksistentsialism, essee, kirjanduskriitika, kirjandusteadus, menukirjandus, naisvaatepunkt, *new age*, postkolonialism, psühhoanalüüs, sotsialistlik realism, sõjaromaan, zen-budism, taoism, tsensuur, utopia.

**Terviklikult käsitletavat teosed.** Õpilane loeb vähemalt kolm pikemat proosa- või draamateost ning ühe luuletuskogu kursuse õppesisus nimetatud autoritelt.

### 3.4. Valikkursus „Draama ja teater“

#### Kursuse lühikirjeldus

Õppe vältel loetakse ning analüüsitakse draamateoseid, vaadatakse ja mõtestatakse ühiselt teatrietendusi ning täidetakse lihtsamaid dramatiseerimisülesandeid. Kursuse jooksul omandatakse nii teoreetilisi teadmisi kui ka praktilisi oskusi. Teatriajalugu hõlmab pelgalt väikese osa kogu kursuse mahust, kuid on nüüdisteatri mõistmise seisukohalt siiski vajalik. Põhitähelepanu pööratakse draama olemuse ja teatritegemise spetsiifika selgitamisele ning etenduse analüüsile. Võimaluse korral on soovitatav käia professionaalses teatris, kuid analüüsiks sobib ka kooliteatri etendus. Et tutvuda eesti teatriklassikaga, võib kasutada arhiivisalvestusi. Teater on olemuselt erinevate kunstiliikide sulam, ühendades muusika, tantsu, kirjanduse, (video)filmi ja kujutava kunsti, mis võimaldab lõimida kursust kunsti- või muusikaõpetusega. Eraldi pööratakse valikkursuses tähelepanu eesti teatri kujunemisele ja praegusele arengule.

#### Gümnaasiumi õppe- ja kasvatusesmärgid

Kursusega taotletakse, et õpilane mõistab draamakunsti põhialuseid ja teatri tähendust meie kultuuris.

#### Õpitulemused

Kursuse lõpus õpilane:

- 1) eristab peamisi draamažanre, nimetab nende tunnuseid ja olulisemaid draamateoseid;
- 2) on lugenud läbi ühe draamateose ning analüüsib selle kompositsiooni ja tegelasi;
- 3) tunneb näitekirjanduse ja teatri põhimõisteid;
- 4) leiab seoseid kirjanduse, teatri, kujutava kunsti ja teiste meediumide vahel;
- 5) määrab lavastuse stiili, arvestades nii lavastaja, muusikakujundaja, kunstniku, valgus- ja kostüümikunstniku tööd kui ka näitlejate mängu;
- 6) arutleb teatrietenduse üle, hindab selle väärtusi, analüüsib kujundikeelt ning sõnastab oma vaatamiskogemuse;
- 7) kirjutab teatriarvustuse, rakendades õpitud mõisteid ja mõtestades lavastuses kasutatud teatrimärke;
- 8) teab olulisemaid tähiseid eesti teatri ajaloost;
- 9) on vaadanud õppeperioodi vältel vähemalt kaht teatrietendust või nende salvestusi;
- 10) seostab lavastust nii võrdlevalt kui ka eristavalt tänapäeva eluolu ja nähtustega, iseenda ning üldinimlike probleemide ja väärtustega.

#### Õppesisu

**Draama olemus.** Näidend. Draama mõiste. Tegelas kõne: dialoog ja monoloog, repliik ja remark. Tegelase analüüs: muutumatu ja muutuv tegelane, avatud ja suletud tegelane. Näitleja rolliloome. Draama keskendatus inimestevahelisele suhtlemisele ning elu teatraalsusele. Draamateose aeg ja ruum. Konflikt, intriig ning probleem. Draamateose kompositsioon. Vaatus, stseen.

**Draamatika žanrid.** Draamatika põhižanrid: tragöödia, komöödia, draama, tragikomöödia. Ajaloolised žanrid: liturgiline draama, müsteerium, moralitee, miraakel. *Commedia dell' arte* ja tänapäeva improvisatsiooniline teater. *Performance* ja *happening*. Farss, jant ning sketš. Koomika liigid: situatsiooni-, karakteri- ja sõnakoomika. Kuuldemäng ja lugemisdraama. Sõnadeta lavastus. Tantsulavastus. Muusikalavastus.

**Teatri tähendus ja funktsioonid.** Lavastajatöö. Teater kui kollektiivne kunst: lavastaja, näitleja, muusikakujundaja, kunstniku, valguskunstniku ja kostüümikunstniku roll lavastuse valmimisel.

Kirjanduse ja teatri suhted: dramatiseering, stsenaarium, libreto, lavastus, etendus. Lavastuse stiil ja atmosfäär. Etenduse vastuvõtt ja teatrikriitika. Teatriarvustus.

**Eesti teatri ajalugu.** Lydia Koidula ja August Wiera teater. Kutselise teatri sünd. Karl Menning. Estonia teatri ja Draamateatri asutamine. Hommikteater. Lavastajad: Andres Särev, Kaarel Ird, Voldemar Panso, Jaan Tooming, Mati Unt, Merle Karusoo, Elmo Nüganen, Tiit Ojasoo. Nüüdisteater. Repertuaariteater ja projektiteater.

**Mõisted:** *commedia dell' arte*, dialoog, draama, dramatiseering, etendus, farss, *happening*, intriig, jant, karakter, karakterikoomika, komöödia, konflikt, kuudemäng, lavastus, liturgiline draama, lugemisdraama, miraakel, monoloog, moralitee, müsteerium, *performance*, projektiteater, remark, repertuaariteater, repliik, situatsioonikoomika, sketš, stseen, stsenaarium, sõnakoomika, tragikomöödia, tragöödia, vaatus.

**Käsitletavaid draamateoseid.** Merle Karusoo „Meie elulood“ või „HIV“; August Kitzberg „Kauka jumal“; Mart Kivastik „Külmetava kunstniku portreed. Viinistu triloogia“; Andrus Kivirähk „Eesti matus“ või „Voldemar“; Lydia Koidula „Säärane mulk ehk Sada vakka tangusoola“; Jaan Kruusvall „Pilvede värvid“; Madis Kõiv „Tagasitulek isa juurde“; Oskar Luts „Tagahoovis“; Hugo Raudsepp „Mikumärki“; Paul-Eerik Rummo „Tuhkatriinumäng“; Juhan Smuul „Polkovniku lesk ehk Arstid ei tea midagi“; Anton Hansen Tammsaare „Juudit“ või „Kuningal on külm“; Jaan Tätte „Ristumine peateega ehk Muinasjutt kuldsest kalakesest“ või „Sild“; Mati Unt „Phaeton, Päikese poeg“; Eduard Vilde „Tabamata ime“.

### 3.5. Valikkursus „Kirjandus ja film“

#### Kursuse lühikirjeldus

Kursus keskendub kirjanduse ja filmi kokkupuutepunktile. Kuna süsteemne filmiõpetus üldjuhul nii põhikoolis kui ka gümnaasiumis puudub, antakse kursuse jooksul õpilastele esmane ülevaade sellest, kuidas film tänapäeval valmib. Kursuse põhirõhk on filmikeele (poeetika) õpetamisel, mis on omakorda kursuse alateema „Film kui kirjandusteose tõlgendus“ vältimatu alus.

Et anda ülevaade filmikunsti olemusest, õpetada filmi- ja kirjandusteose ühe- ja erilaadse poeetika mõistmist, vajab õpetaja tunni organiseerimiseks piisavalt visuaalset õppematerjali (filmilõike linatseose valmistamise etappidest, lähivaatluseks filmide ja kirjandusteoste katkendeid jms), ent ka tänapäevaseid tehnovahendeid (videoprojektorit, arvutit vm multimeediavahendeid). Soovitatav on mõne lihtsama filmimonteerimisprogrammi abil monteerida ka kaadreid, et paremini mõista filmikujundi olemust. Kursuse jooksul käsitletavad tervikteosed (nii filmid kui ka kirjandusteosed) valib õpetaja, õpilastel on soovitatav enne filmi vaatamist läbi lugeda vastav kirjandusteos.

#### Gümnaasiumi õppe- ja kasvatuseesmärgid

Kursusega taotletakse, et õpilane:

- 1) omab põhiteadmisi filmi olemusest ja vastuvõtust ning mõjust vaatajale;
- 2) tajub filmikeele poeetikat kirjandusteoste tõlgendamisel.

#### Õpitulemused

Kursuse lõpus õpilane:

- 1) kirjeldab üldjoontes filmi valmistamise käiku;
- 2) tunneb filmi peamisi poeetikavõtteid;
- 3) mõistab filmikujutise tinglikkust, filmikujundit kui tähenduse kandjat, režissööri autorihoiakut ja sõnumit;
- 4) võrdleb kirjandusteost ning selle põhjal valminud filmi, lähtudes filmi- ja kirjanduse poeetikast;
- 5) arutleb filmi ja kirjandusteose esteetika ning seal väljendatud eetiliste väärtushinnangute üle, sõnastab oma vaatamis- ja lugemiskogemuse;
- 6) kirjutab kirjandusteose katkendi põhjal lühistsenaariumi ning kadreerib selle;
- 7) kirjutab filmiarvustuse, kasutades kursuse jooksul õpitut ning hinnates filmis ja kirjandusteoses esil või varjul olnud väärtusi;
- 8) tunneb peamisi filmiliike ja iseloomustab filmikunsti arengusuundi;

9) teab eesti kirjanduse ainetel valminud väärtfilme.

### Öppesisu

**Filmi loominguuline meeskond ja valmimine.** Stsenariumi periood: osalevad stsenaarist, režissöör, produtsent; tulem: valmis stsenaarium. Stsenariumi etapid: ideekavand (sünopsis), arendus, stsenaariumi variandid. Süžeeeliinid ja areng: proloog, ekspositsioon, sõlmitus, intriig, kulminatsioon, lahendus, epiloog.

Filmimise ettevalmistus: osalevad režissöör, operaator, kunstnik, produtsent; tulem: filmi lavastusprojekt. Režiistsenaarium ja kadreering, lavastusprojekt kui filmi mudel. Näitlejate valik ja näitlejaproovide filmimine. Võttekohtade otsimine ning dekoratsioonide plaanimine.

Võtteperiood: osaleb kogu filmirühm; tulem: filmitud materjal. Meeskonnatöö filmi võtteperioodil. Režissööri osa filmirollide kujundamisel. Liikuv kaamera: panoraamid, peale- ja ärasõit. Rakurss (võttepunkt). Stoppkader ja aegluup. Varjatud kaamera. Kombineeritud võtted. Valgus, värv ja heli. Duublid ja variandid. Produtsendi roll filmi loomisel. Autorifilm ning produtsendifilm.

Järelootmine: osalevad režissöör, monteeriija, helirežissöör, operaator, produtsent; tulem: valmis film. Filmi lõplik sünd montaažis. Monteeritud filmi värvikorrektsioon. Helilooja töö. Audiovisuaalse terviku tekkimine.

**Filmipoeetika ja -esteetika.** Tinglikkus filmis. Kinematograafiline nägemine ja mõtlemine. Filmikujund kui kunstiline üldistus. Filmi poetikavõtted: metafoor, sümbol, allegooria, hüperbool, personifikatsioon. Assotsiatiivne mõtlemine kui filmipoeetika mõistmise eeldus. Illustratiivsus – nähtuste poeetilise avamise vastand. Poeetikavõtete kasutamine filmis ning kirjanduses. Mustvalge ja värvifilm.

Kaader ja plaan. Kaader kui katkestamata filmivõte. Kaadri kompositsioon. Montaaž kui uute ajaliskujundite ja emotsionaalsete suhete loomise viis. Filmi süžee ning faabula. Kaadrisisene ja kaadritevaheline montaaž. Montaaži rütm. Detailid. Montaaži fraas, stseen, episood. Sündmuste olustikulis-loogiline, assotsiatiiv-kujunduslik, paralleel- ja temaatiline montaaž. Montaaži elementide, st kaadrivahetuse leidmine kirjandusteosest, proosalõigu, episoodi või stseeni põhjal kadreeringu tegemine.

Filmi kokkupuuteid kirjanduse, kujutava kunsti, arhitektuuri, teatri ja muusikaga. Filmikeele intertekstuaalsus. Muusika kui helifilmi dramaturgiline komponent. Muusika ja emotsioonide kujundamine. Paus, muusika ja tegevuse kontrapunkt, unisoon, juhtmotiiv, mürad.

**Tänapäeva filmikunsti jooni ja suundi.** Uue filmikeele otsingud. Filmiliikide ja žanride segunemine ning uute kujunemine. Dokumentaalsus mängufilmis. Tõsielufilmi poetikavõtted. Kommertsfilmi olemus ja ideoloogiline funktsioon. Väärtfilm. Nüüdisaegne poliitiline film ja propagandafilmid. Rahvusvahelised filmifestivalid.

**Film kui kirjandusteose tõlgendus.** Filmi ja kirjanduse suhted. Eesti ja maailmakirjanduse klassika ainetel valminud filme. Kirjandusteost illustreeriv ekraniseering ning kirjandusteose loominguuline töötlus. Üht ja sama kirjandusteost erinevalt tõlgendavad filmid. Kirjandusteoste põhjal valminud väärtfilme. Kirjandusteose ja filmi võrdlev analüüs. Filmikriitika. Filmiretsensiooni kirjutamine.

**Mõisted:** autorifilm, detail, dramaturgia, duubel, filmikriitika, filmipoeetika, filmiretsensioon, kaader, kommertsfilm, montaaž, motiiv, plaan, produtsendifilm, rakurss, režissöörifilm, stsenaarium, süžee, väärtfilm.

**Käsitletavaid filme ja kirjandusteoseid.** Kursuse jooksul loeb õpilane läbi vähemalt kaks kirjandusteost ja vaatab nende põhjal tehtud filme:

- 1) „Georgica“, režissöör Sulev Keedus. Q Film, 1998. Stsenarist Madis Kõiv;
- 2) „Hukkunud alpinisti hotell“, režissöör Grigori Kromanov. Tallinnfilm, 1979. Boriss Strugatski ja Arkadi Strugatski samanimelise jutustuse ainetel;
- 3) „Ideaalmaastik“, režissöör Peeter Simm. Tallinnfilm, 1980. Karl Helemäe jutustuse motiividel;
- 4) „Indrek“, režissöör Mikk Mikiver. Tallinnfilm, 1975. Anton Hansen Tammsaare romaani „Tõde ja õigus“ II osa põhjal;
- 5) „Karu süda“, režissöör Arvo Iho. „Faama Film“ ja „Cumulus Projekt“, 2001. Nikolai Baturini samanimelise romaani ainetel;

- 6) „Kolme katku vahel“, režissöörid Virve Aruoja, Jaan Tooming. ETV, 1970. Jaan Krossi samanimelise romaani ainetel;
- 7) „Kõrboja peremees“, režissöör Leida Laius. Tallinnfilm, 1979. Anton Hansen Tammsaare samanimelise romaani ainetel;
- 8) „Mina olin siin“, režissöör René Vilbre. Studio Amrion, 2008. Sass Henno samanimelise jutustuse põhjal;
- 9) „Nimed marmortahvil“, režissöör Elmo Nüganen. OÜ Taska Productions, 2002. Albert Kivika samanimelise romaani ainetel;
- 10) „Nipernaadi“, režissöör Kaljo Kiisk. Tallinnfilm, 1983. August Gailiti „Toomas Nipernaadi“ ainetel;
- 11) „Põrgupõhja uus Vanapagan“, režissöörid Grigori Kromanov, Jüri Müür. Tallinnfilm, 1964. Anton Hansen Tammsaare samanimelise romaani ainetel;
- 12) „Surma hinda küsi surnutelt“, režissöör Kaljo Kiisk. Tallinnfilm, 1977. Stsenarist Mati Unt;
- 13) „Sügisball“, režissöör Veiko Õunpuu. Kuukulgur Film, 2007. Mati Undi samanimelise lühiromaani ainetel;
- 14) „Tants aurukatla ümber“, režissöör Peeter Simm. Eesti Telefilm, 1987. Mats Traadi samanimelise romaani ainetel;
- 15) „Ukuaru“, režissöör Leida Laius. Tallinnfilm, 1973. Veera Saare samanimelise romaani ainetel;
- 16) „Viimne reliikvia“, režissöör Grigori Kromanov. Tallinnfilm, 1969. Eduard Bornhöhe jutustuse „Vürst Gabriel ehk Pirita kloostri viimased päevad“ ainetel.

### 3.6. Valikkursus „Maailmakirjandus antiikajast 18. sajandini“

#### Kursuse lühikirjeldus

Kursus toetab gümnaasiumi kirjandushariduse suunitlust – kirjaniku kunstimaailma omaksvõttu ajaloolis-kirjanduslikus aspektis – avaral kultuurifoonil, mille moodustab Lääne-Euroopa kirjandus. Kursus hõlmab antiikaega, keskaega, renessansi ja valgustusajastut. Kursus on kirjandusajaloolise suunitlusega, kuid kronoloogilise järgnevuse suhtes paindlik. Sisu valikul on arvestatud ka problemaatilis-temaatilist vaatenurka klassika käsitlemisel. Kursus sisaldab kirjandusteoseid, mida peetakse maailmakultuuri suurimateks saavutusteks ning mis on mõjutanud rahvuskirjanduste arengut. Kursuse õppimine arendab esteetiliselt, võimaldab kunstiliste kujundite kaudu tutvuda Euroopa kultuuri lätetega ning kogeda aegumatuid üldinimlikke kõlbelisi väärtusi, mis on aktuaalsed tänapäevalgi. Eeldatakse, et õpilased tutvuvad kõige eredamate antiikaja, keskaja, renessansi, klassitsismi ja valgustusajastu kirjandusteostega. Terviklikuks lugemiseks ning üksikasjalikumaks käsitlemiseks on soovitatav valida igast epohhist üks silmapaistvam teos, mis peaaegu täielikult kajastab selle epohhi esteetilisi kujutlusi ja kõlbelisi ideaale. Kui kursust õpitakse pärast põhikursusi, tuleks erilist tähelepanu pöörata kirjanduspärandi kajastumisele järgnevate ajastute, eriti 19. sajandi kirjanduses.

#### Gümnaasiumi õppe- ja kasvatuseesmärgid

Kursusega taotletakse, et õpilane:

- 1) saab ettekujutuse maailmakultuuri kui ühtse terviku arengust, mis avaldub rahvuskirjanduste mitmekesisuses;
- 2) õpib seostama kauge mineviku teoseid tänapäevaga, mõistma ja hindama nende üldinimlikku aegumatut väärtust;
- 3) saab ettekujutuse maailmakultuuri kui ühtse terviku arengust, mis avaldub rahvuskirjanduste mitmekesisuses;
- 4) tutvub antiikaja, keskaja, renessansi ja valgustusajastu kirjandussuundade ning žanridega;
- 5) arendab süveneva lugemise ja kirjandusteose analüüsi oskusi.

## Õpitulemused

Kursuse lõpus õpilane:

- 1) iseloomustab õppematerjalidele toetudes antiik-, keskaja, renessansi- ja valgustuskirjandust, tähtsamaid žanre, autoreid ning nende teoseid;
- 2) tunneb ning mõistab õpitavate kirjandusteoste sisu ja problemaatikat;
- 3) mõistab ning hindab kirjandusteoste humaanseid, eetilisi ja esteetilisi väärtusi;
- 4) väljendab oma argumenteeritud arvamust loetud teosest suulises ja kirjalikus vormis ning vormistab neid korrektselt;
- 5) teeb loov- ja uurimistöid ning ettekandeid;
- 6) on tervikuna läbi lugenud ja analüüsinud vähemalt neli proosa- või draamateost, tunneb teoste ning nende autorite kohta üldises kultuuri- ja kirjandusloos.

## Õppesisu

**Temaatika.** Maailmavaate iseärasused antiikajal, keskajal, renessansis ja valgustusajastul. Elu kui kõrgem väärtus antiik-, keskaja, renessansi- ja valgustuskirjanduses. Inimese meelemaailm. Hea ja kurja teema antiik-, keskaja, renessansi- ja valgustuskirjanduses. Konflikti iseärasused eri ajastute kirjandusteostes.

**Mõisted.** Kirjandusteos ja tegelikkus (teose loomise ajastu iseloomustus ning probleemide aktuaalsus sel ajal).

Antiikkirjandus. Keskaja kirjandus. Renessansikirjandus. Valgustuskirjandus.

Kirjandusteos ja kunstniku maailmavaade. Kirjandusteos ning maailmakirjanduse suunad ja traditsioonid. Kirjandusteos ning lugejavastuvõtt. Kirjandusteose roll inimese vaimses ja kultuurilises arengus.

Klassitsism, sentimentalism, romantism. Eepos, lüürika, draama. Sonett, komöödia, tragöödia, jutustus, novell, romaan.

Teose põhikonflikt. Kirjandusteose süžee. Lüüriline süžee. Teose kompositsioon. Teose ajaloolis-kultuuriline kontekst.

Teose kangelane, tema karakteristik. Lüüriline kangelane.

**Arutlusteemasid.** Inimene ja teda ümbritsev maailm. Inimene ja saatus. Ühist ning erinevat selle probleemi käsitluses maailmakirjanduse tuntud teoste autoreil. Inimsaatus eri palged: alistumine, võitlus, mäss.

Inimese kõlbelise valiku probleem. Valik au ja kohustuse vahel. Valik kohustuse ja inimtunnete (armastuse, truuduse) vahel. Vagadus ning patustamine. Õilsus ja madalus. Valik isikliku kättemaksu ning üldise kurjusega võitlemise vahel.

Inimtunnete ja ühiskondlike eelarvamuste kokkupõrge. Idealistlikud kangelased ning ümbritsev väikekodanlik maailm.

Inimene ja perekond. Isade ja poegade probleem.

Probleem, kas teadmine teeb inimese tugevamaks või hukutab ta.

**Kirjandustekste käsitlemiseks.** Lugemiseks ja terviklikuks käsitlemiseks valitakse alljärgnevast loendist vähemalt neli teost.

**Antiikkirjandus.** Kreeka ja Rooma müüdid (valikuliselt), Homeros „Ilias“ või „Odüsseia“ (fragmendid), Sappho luuletused (valikuliselt), Aischylos „Aheldatud Prometheus“, Sophokles „Antigone“, Euripides „Medeia“, Aristofanes „Pilved“, Gaius Valerius Catulluse luuletused (valikuliselt), Horatiuse luuletused (valikuliselt).

**Keskaja kirjandus.** „Nibelungide laul“ (fragmendid), „Tristan ja Isolde“ (fragmendid), keskaja lüürika, „Jutustus möödunud aastatest“ (fragmendid), „Lugu Igori sõjaretkest“, Dante „Jumalik komöödia“ või „Põrgu“ (fragmendid).

**Renessansikirjandus.** Francesco Petrarca sonetid, William Shakespeare „Hamlet“, sonetid.

**Klassitsismi- ja valgustuskirjandus.** Pierre Corneille „Cid“, Molière „Tartuffe“, Johann Wolfgang von Goethe „Faust“ I osa, fragmendid, Gavril Deržavin „Jumal“, „Külaelu kiituseks“, Deniss Fonvizini komöödiad valikuliselt, Nikolai Karamzin „Vaene Liisa“.



## Õppetegevus

Kirjandusteose probleemide analüüs eeldab, et õpilased on enne tutvunud selle kirjandusperioodi (antiikaja, keskaja, valgustusaja) ajaloolis-kultuurilise eripäraga, kuhu käsitletav teos kuulub. Teoste iseseisvale lugemisele järgneb arutelu dispuudi, diskussiooni, seminari või konverentsi vormis. Õpitakse pähe luuletuste ja analüüsitakse neid, valmistatakse ette suuliselt ja kirjalikke ettekandeid, referaate ning esitlusi, kirjutatakse kirjandeid, esseid ja uurimistöid.

### 3.7. Valikkursus „Tänapäeva vene kirjandus“

#### Kursuse lühikirjeldus

Kursus avardab õpilase võimalusi mõista kirjaniku kunstilist maailma ajaloolis-kirjanduslikus kontekstis. Kursus hõlmab perioodi 20. sajandi 80. aastate lõpust kuni tänapäevani. Nende aastate kirjandus (eriti viimased kümme aastat) on õpilasele iseseisvaks mõistmiseks keeruline, sest tänapäeva kultuuriloolise arengu etapp asub evolutsioonilise kriisi perioodis. Kirjandusteades ei ole ühist seisukohta, kuidas kvalifitseerida uue kirjanduse mõistet. Seepärast on õpilastel uusi teoreetilisi teadmisi omandades vaja õpetaja abi.

Kirjandusteost käsitledes tugineb õpilane omandatud teoreetilistele ja praktilistele teadmistele ning oma isiklikule elukogemusele. Kursusesse on valitud nüüdisaja kirjanduse teoseid, mille probleemiasetus on gümnaasiumiõpilasele lähedane. Kursuse õppimine aitab õpilastel orienteeruda probleemides, mida on vahelduva eduga tõstatatud tänapäeva vene kirjanduses, ning kujundada oma suhtumist nendes. Kirjandusklassika eelneva õppimise ja oma isikliku kogemuse toel kujuneb õpilasel püsivam huvi lugemise vastu ning laieneb silmaring.

Õpilased tutvuvad tänapäeva vene kirjanduse huvitavamate teostega, analüüsivad nende kunstilisi iseärasusi ja kõlbelist probleematikat. On tähtis, et õpilased mõistaksid kirjanduse erinevate suundade teoste esteetilist eripära, kuid mõtestaksid neis teostes käsitletavaid probleeme ka oma elukogemuse prisma läbi. Kirjandusteoste loend on soovituslik: õpetaja otsustab ise, mis teoseid käsitletakse põhjalikumalt, mida ülevaate korras.

#### Gümnaasiumi õppe- ja kasvatuseesmärgid

Kursusega taotletakse, et õpilane:

- 1) tutvub tänapäeva vene kirjanduse põhitendentsidega ning tänapäeva vene kirjanike loominguga ja huvitavamate teostega; õpib nüüdiskirjanduses nägema traditsioone ning uuenduslikkust;
- 2) arendab kirjandusteoste probleemse ja kirjandusteadeusliku analüüsi vilumusi ning kujundab isiklikku suhtumist loetusse;
- 3) arendab oma kunstimaitset, õpib süvenenult ja teadlikult lugema;
- 4) tunneb vajadust ilukirjanduse lugemise järele ning mõistab, et kirjandus on inimese vaimse kultuuri lahutamatu osa.

#### Õpitulemused

Kursuse lõpus õpilane:

- 1) teab ja analüüsib tänapäeva vene kirjanduse üksikuid teoseid;
- 2) analüüsib ning tõlgendab loetud luuletuste, proosateoste sisu- ja vormivõtteid: nimetab teema, sõnastab probleemi ning peamõtte, iseloomustab tegevusaega ja -kohta, jutustaja vaatepunkti, tegelaste suhteid, olustikku, sündmustikku ning kompositsiooni;
- 3) mõistab ning hindab kirjandusteoste humaanseid, eetilisi ja esteetilisi väärtusi;
- 4) väljendab oma argumenteeritud arvamust loetud teosest suuliselt ja kirjalikus vormis ning vormistab neid korrektselt;
- 5) teeb loov- ja uurimistöid ning ettekandeid;
- 6) on tervikuna läbi lugenud ja analüüsinud vähemalt neli proosateost, tunneb teoste ning nende autorite kohta üldises kultuuri- ja kirjandusloos.

## Õppesisu

**Temaatika.** 20. sajandi lõpu ja 21. sajandi alguse kirjandus. Uus vaade sõja kujutamisele. Tänapäeva vene kirjanduse kangelane piirsituatsioonis ning tema katsed mõista elu mõtet uue realismi teostes. Kõlbelise degradeerumise probleemid. Inimese kõlbelise valiku probleem. Massikirjandus ja selle orientatsioon massilisele nõudlusele. Peresuhted tänapäeva vene kirjanduses. Maailma mõistmine kaosena. Kirjandus kui intellektuaalne mäng.

**Mõisted:** tänapäevane kirjandusprotsess; intertekstuaalsus (teksti suhe teiste kirjandusallikatega); kirjandustraditsioonide järgimine ning uuenduslikkus; tänapäeva vene kirjanduse žanrid (traditsioonilised ja uued); *fantasy* ehk fantastiline romaan; avantüüriromaan, nn uus detektiivromaan; kontseptualism tänapäeva luules, massikirjandus.

**Arutlustemasid:** Uus vaade sõja kujutamisele. Loogiliste ja ajaliste seoste rikkumine kunstiteose kangelase teadvuses. Ajaloolise mälu kadumine inimestel. Inimese piiritu püüd materiaalsele heaolule ning selle tagajärjed meie ajal. Tänapäeva kirjandustegelase iseärasused vene kirjanduses. Põhiteemasid ja probleeme tänapäeva vene kirjanduses.

**Kirjandustekste käsitlemiseks.** Lugemiseks ja terviklikuks käsitlemiseks valitakse 4 teost alljärgnevast loendist: Sergei Kaledin „Rahupaik“; Svetlana Aleksievitš „Tsinki poisid“; Aleksander Varlamov „Lõhe“; Dmitri Lipskerov „Leevikese liha“; Sergei Minajev „Duxless“; Andrei Gelasimov „Õrn vanus“; Andrei Rubaniv „Хлорофилия“; Vladimir Sorokin „Tuisk“; Jevgeni Griškovetsi jutustused; Dina Rubina jutustused; Viktoria Tokareva jutustused; Zahhar Prilepin „Valge ruut“ või teised jutustused; Juz Aleškovski „Предпоследняя жизнь. Записки везунчика“; Dmitri Bõkov „Kalender“ või teised teosed; Pavel Sanajev „Похороните меня за плинтусом“; Olga Slavnikova „Стрекоза, увеличенная до размеров собаки“ või teised; Aleksei Slapovski „Синдром Феликса“ või teised; Boris Akunin „Алтын толобас“ või teised; Aleksandra Marinina jutustused; Sergei Lukjanenko „Mustand“, „Puhtand“ või teised; Nik Perumov „Алиедора“ või teised. Tänapäeva lüürika: Timur Kibirov, Dmitri Prigov, Igor Irtenjev.

## Õppetegevus

Õppes kombineeruvad õppe eri liigid, kuid loengumeetodit rakendatakse minimaalselt. Rakendatakse erinevaid iseseisva töö vorme: teoste lugemine, diskussioon, dispuut, seminar. Õpilased koostavad ülevaateid, retsensioone, referaate, esitlusi; kirjutavad kirjandeid, teevad uurimistöid.

### 3.8. Valikkursus „Maailmakirjandus 20. sajandi II poolel kuni 21. sajandi alguseni“

#### Kursuse lühikirjeldus

Kursus tutvustab õpilastele maailmakirjanduse põhitendentse, hõlmates perioodi 1960. aastast tänapäevani. Selle perioodi kirjandus on äärmiselt mitmekülgne nii oma kunstiliste suundumuste kui ka problemaatika poolest. Seadmata ülesandeks detailset tutvumist kõigi voolude ja suundadega, eeldab kursus tähtsamate maailmakirjanduse nähtuste käsitlemist (neomütoloogiline romaan, intellektuaalne proosa, romaan-mõistujutt, postmodernistlik kirjandus).

Kirjandusteoste loendit koostades on lähtutud eeskätt teoste kunstiväärtusest, esitatud probleemide tähtsusest ning nende mõtestamise sügavusest, kuid loendisse on lülitatud ka mõni autor, kelle loomingut seostatakse nn massikirjandusega. Tutvumist massibelletristikaga on vaja, sest see on tänapäeva kirjanduse lahutamatu osa. Kirjandusteoste loend ei ole ammendav, sest kirjutatakse pidevalt uusi huvitavaid teoseid, mida võib lülitada loetavate ja käsitletavate tekstide hulka. Kursus aitab õpilasel orienteeruda raamatute tulvas, eristada tõsiseid teoseid meelelahutuslikust belletristikast ning mõista tõelise kirjanduse ja kitsi erinevust.

Kirjanduse loendist valib õpetaja õpilaste ettepanekuid arvestades 4–5 tähtsamat romaani ja jutustust terviklikuks analüüsiks, arvestades õpilaste huve, teoste probleemide aktuaalsust ning tekstide jõukohasust. Samal ajal on kirjanduse nimekiri avatud: õpetaja võib seda täiendada maailmakirjanduse uute teostega, mis on ilmunud kvaliteetses tõlkes.

## Gümnaasiumi õppe- ja kasvatuseesmärgid

Kursusega taotletakse, et õpilane:

- 1) tutvub viimase poolsajandi maailmakirjanduse põhitendentsidega ja huvitavamate kirjanike loominguga; omandab arusaama maailmakirjandusest kui ühtsest protsessist;
- 2) arendab teoste iseseisva kompleksse analüüsi oskusi ning kujundab suhtumist loetusse;
- 3) arendab kunstimaitset ning õpib süvenemisega ja mõtestatult lugema;
- 4) tunneb vajadust lugeda ilukirjandust ning mõistab, et ilukirjandus on inimese vaimse kultuuri lahutamatu osa.

## Õpitulemused

Õpilane:

- 1) teab ja analüüsib tänapäeva maailmakirjanduse üksikuid teoseid ning mõistab nende problemaatikat;
- 2) analüüsib ja tõlgendab loetud proosateoste sisu: nimetab teema, sõnastab probleemi ning peamõtte, iseloomustab tegevusaega ja -kohta, jutustaja vaatepunkti, tegelaste suhteid, olustikku, sündmustikku ning kompositsiooni;
- 3) mõistab ning hindab kirjandusteoste humaanseid, eetilisi ja esteetilisi väärtusi;
- 4) väljendab oma argumenteeritud arvamust loetud teosest suulises ja kirjalikus vormis ning vormistab neid korrektselt;
- 5) teeb loov- ja uurimistöid ning ettekandeid;
- 6) on tervikuna läbi lugenud ja analüüsinud vähemalt neli proosateost, tunneb teoste ning nende autorite kohta üldises kultuuri- ja kirjandusloos.

## Õppesisu

**Temaatika.** Maailmakirjandus viimasel poolsajandil: suundumuste ning tendentside mitmekesisus. Nüüdisühiskonna väärtused ning nende devalvatsioon. Postmodernism kirjanduses: esteetilised printsiibid, maailma ja inimese kujutamise iseärasused.

Meeleheitelilosoofia. Alternatiivne kirjandus. Massikirjandus.

Inimese võõrandumise ja üleüldise mittekommunikatiivsuse probleem.

Kõlbelise enesemääratluse probleem.

Seesmise vabaduse ja sotsiaalse sõltumatuse probleem.

**Mõisted:** alternatiivne kirjandus, neomütologism, filosoofiline romaan, filosoofiline mõistujutt, psühholoogiline proosa, *bojeviki*, *thriller*, detektiivromaan, õudusromaan, katastroofiromaan, *fantasy*.

**Arutlustemasid.** Inimese eneseteostus muutuv maailmas: kõlbeliste orientiiride ning väärtuste ümberhindamine. Kindlakskujunenud stereotüüpide eitamine. Nüüdisühiskonna väärtused. Inimene multimeediaruumis. Individuaalne ja massiteadvus. Konformism ja protestikäitumine. Eemaldumine reaalsusest kui olemasolevate probleemide lahendamata ja ühiskonna parandamatuse tunnistamine. Muutuva maailma tajumise ja teadvustamise paradoksid. Sallivuse teema tänapäeva maailmakirjanduses.

**Kirjandustekste käsitlemiseks.** Lugemiseks ja terviklikuks käsitlemiseks valitakse neli teost alljärgnevalt loendist: Christopher Buckley „Siin suitsetatakse“; Frédéric Beigbeder „99 franki“ või „Siili elegantsus“; Anthony Burgess „Kellavärgiga apelsin“; Heinrich Böll „Hoolitsevas piiramisrõngas“; Jorge Luis Borges „Markuse evangeelium“, „Сообщение Бродди“; Stephen King „Unenägude püüdja“ või teised; Paulo Coelho „Alkeemik“; Janusz Leon Wiśniewski „Одиночество в сети“; Milan Kundera „Olemise talumatu kergus“; Mario Vargas Llosa „Kutsikad“; Iris Murdoch „Meri, meri“; Haruki Murakami „Aluspind“ („Подземка“); Bernard Werber „Inglite impeerium“; Milorad Pavic „Raudne eesriie“; Chuck Palahniuk „Kakluskubi“; Françoise Sagan „Прощай, грусть“; John Fowles „Daniel Martin“; Irwin Shaw „Rikas mees, vaene mees“; Umberto Eco „Roosi nimi“; Éric-Emmanuel Schmitt „Oskar ja roosa daam“, „Noi lapsed“; Daniel Keyes „Lilled Eldžeronile“; Tennessee Williams „Tramm nimega „Iha“; Bernhard Schlink „Ettelugeja“ („Чтец“); James Graham Ballard „Betooni saar“; Alex Garland „Rand“.

**Õppetegevus**

Õppes kombineeruvad õppe eri liigid, kuid loengumeetodit rakendatakse minimaalselt. Prioriteetsed on õpilaste iseseisva töö vormid: suuliste esinemiste ja kirjalike sõnavõtude, ülevaadete, referaatide ning retsensioonide ettevalmistamine ja esseede kirjutamine.

Kursuse eesmärke on võimalik saavutada üksnes pideva ja süstemaatilise lugemise korral. Põhirõhk pannakse iseseisvale kodusele lugemisele, mida täiendatakse lugemise eri liikide rakendamisega tunnis. See on hädavajalik kas või selleks, et kirjandustunnis kõlaks kunstiline sõna, et kirjandusteost tajutaks esmajoones kunstiteosena. Teoseid arutatakse ning analüüsitakse diskussioonide, dispuutide, lugejakonverentside ning seminaride vormis.